

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Νεοφύτου Βάμβα 6 (3^{ος} όροφος), 106 74 ΑΘΗΝΑ, Τηλ: 210-7233221-2, 210-7233216

Fax: 210-7233217, Website: www.nchr.gr, E-mail: info@nchr.gr

«Προστασία των δικαιωμάτων των ηλικιωμένων ατόμων»

I. Εισαγωγή – εννοιολογικό πλαίσιο

II. Η αναγνώριση των δικαιωμάτων των ηλικιωμένων

A. Σε διεθνές επίπεδο

B. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο

Γ. Σε εθνικό επίπεδο

III. Οι προκλήσεις στην προστασία των ηλικιωμένων ατόμων στην Ελλάδα

A. Ατομικά και πολιτικά δικαιώματα

B. Κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα

Γ. Απαγόρευση των διακρίσεων

IV. Επισκόπηση Συστάσεων

A. Ατομικά και πολιτικά δικαιώματα

B. Κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα

Γ. Ισότητα και μη διάκριση

Δ. Η αναγκαιότητα μίας Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ηλικιωμένων

Προστασία των δικαιωμάτων των ηλικιωμένων ατόμων¹

«Δικαιώματα των ηλικιωμένων.

Η Ένωση αναγνωρίζει και σέβεται το δικαίωμα των ηλικιωμένων προσώπων να διάγουν μια αξιοπρεπή και ανεξάρτητη ζωή και να συμμετέχουν στον κοινωνικό και πολιτιστικό βίο».

Άρθρο 25, Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ

I. Εισαγωγή – εννοιολογικό πλαίσιο

Όλοι οι άνθρωποι ανεξάρτητα από φύλο, ηλικία ή ανάγκη υποστήριξης έχουν το δικαίωμα να απολαμβάνουν τα αναφαίρετα και θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα και ελευθερίες. Στο πλαίσιο αυτό, η ηλικία δε μπορεί και δεν πρέπει να αποτελεί αφορμή για επιβολή περιορισμών στην απόλαυση του δικαιώματός τους να διάγουν μια αξιοπρεπή και ανεξάρτητη ζωή και να συμμετέχουν στον κοινωνικό και πολιτιστικό βίο.

Η συζήτηση σχετικά με τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των ηλικιωμένων ατόμων, παρόλα αυτά, είναι τα τελευταία χρόνια διαρκώς στο επίκεντρο της επικαιρότητας, δεδομένων των δημογραφικών αλλαγών στην Ευρώπη και την αύξηση του αριθμού των ηλικιωμένων ανθρώπων στις σύγχρονες κοινωνίες, σε συνδυασμό με τη σημαντική αύξηση στο προσδόκιμο ζωής του ανθρώπου κατά τον τελευταίο αιώνα. Ειδικότερα, εκτιμάται ότι έως το 2030 οι ηλικιωμένοι θα αποτελούν το 20% του παγκόσμιου πληθυσμού, όπου θα υπάρχουν περισσότεροι άνθρωποι άνω των 60 ετών από ό,τι παιδιά κάτω των 10 ετών, γεγονός που συνιστά την πιο ραγδαία αλλαγή στις δομές ηλικίας που έχει συμβεί στον αναπτυσσόμενο κόσμο. Ο πληθυσμός άνω των 60 ετών αναμένεται να φθάσει 1,4 δισεκατομμύρια μέχρι το 2030². Όπως προκύπτει από την επεξεργασία των στατιστικών στοιχείων της Eurostat, μάλιστα, το ποσοστό του ηλικιωμένου πληθυσμού της Ελλάδας αυξήθηκε σημαντικά, από 16,7% σε 19,4%, επίπεδο υψηλότερο από τον αντίστοιχο μέσο όρο της ΕΕ (17,5% το 2011)³.

---

¹ Οι παρατηρήσεις αυτές υιοθετήθηκαν ομόφωνα από την Ολομέλεια της ΕΕΔΑ, στη συνεδρίαση της 20.11.2014. Εισηγήτριες: Ε. Βαρχαλαμά, Β' Αντιπρόεδρος της ΕΕΔΑ (Μέλος της ΕΕΔΑ ορισθέν από τη ΓΣΕΕ), Α. Τσαμπί, Επιστημονική Συνεργάτις της ΕΕΔΑ και Ρ. Φράγκου, Επιστημονική Συνεργάτις της ΕΕΔΑ.

² Βλ. United Nations Social Development Network, *First ever index to measure wellbeing of older people launched*, 1.10.2014, διαθέσιμο σε: <http://unsdn.org/first-ever-index-to-measure-wellbeing-of-older-people-launched/>.

³ Βλ. Eurostat, *Population structure and ageing*, May 2014, διαθέσιμο σε: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Population_structure_and_ageing

«Ηλικιωμένοι», «Άτομα προχωρημένης ηλικίας», «Ηλικιωμένα άτομα», «Τρίτη Ηλικία». Αυτοί είναι οι κύριοι όροι με τους οποίους αποδίδεται η έννοια ενός ατόμου μεγάλης ηλικίας. Η ποικιλότητα της ορολογίας δεν αποτελεί ελληνική ιδιαιτερότητα. Και στα αγγλικά διεθνή κείμενα, οι όροι εναλλάσσονται: “older persons”, “the aged”, “the elderly”, “the third age”, “the ageing”. Μάλιστα για τα άνω των 80 ετών άτομα γίνεται χρήση ακόμα και του όρου «Τέταρτη Ηλικία». Η επιλογή του πλέον κατάλληλου από αυτούς, είναι μία πρώτη πρόκληση. Στα Ψηφίσματα 47/5 και 48/98 της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ, επικράτησε ο όρος «older persons» (στα γαλλικά «personnes âgées» και στα ισπανικά «personas mayores»). Η ΕΕΔΑ κρίνει ότι η πιστότερη απόδοση αυτού στα ελληνικά αποτελεί ο όρος «ηλικιωμένα άτομα»⁴.

Για τον προσδιορισμό ενός ατόμου ως «ηλικιωμένου» βασικό κριτήριο είναι η ηλικία. Ως προς αυτό το σημείο, η προβληματική που αφορά τον ορισμό του ποιός είναι ηλικιωμένος παρουσιάζει κοινές δυσκολίες με τον ορισμό της έννοιας του παιδιού. Δεν υπάρχει όμως ενιαία προσέγγιση για τον καθορισμό της ηλικίας πέραν από την οποία θεωρείται ένα άτομο ηλικιωμένο. Κατά κανόνα, δε, τα διεθνή κείμενα που αφορούν την προστασία των δικαιωμάτων των ηλικιωμένων, αποφεύγουν το σκόπελο ενός αυστηρού ορισμού και δεν προσδιορίζουν, άρα, από ποιο ηλικιακό όριο και μετά ένα πρόσωπο θεωρείται ηλικιωμένο⁵. Για το Ταμείο του ΟΗΕ για τον Πληθυσμό ηλικιωμένοι θεωρούνται τα άτομα άνω των εξήντα ετών. Από τα στοιχεία που προκύπτουν από σχετική συζήτηση στο πλαίσιο του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας, στο δυτικό κόσμο το ηλικιακό όριο είναι τα 60-65 έτη, που ανά περίπτωση μπορεί να συμπίπτει με τα ηλικιακά όρια συνταξιοδότησης. Η Eurostat, για παράδειγμα, θεωρεί «ηλικιωμένα» τα άτομα άνω των 65 ετών, που θεωρείται ηλικία συνταξιοδότησης, με έκδηλη βέβαια την τάση αύξησης του ορίου αυτού.

Επισημαίνεται, εντούτοις, ότι η ηλικία δεν είναι το μοναδικό κριτήριο για τον προσδιορισμό ενός ατόμου ως ηλικιωμένου. Σε ορισμένα σημεία της γης καθοριστικό ρόλο έχει η δυνατότητα του ατόμου για ενεργή κοινωνική συμμετοχή⁶. Επίσης, κριτήριο θα μπορούσε να αποτελέσει και η ευπάθεια των ατόμων για τον προσδιορισμό τους ως «ηλικιωμένων». Πρέπει, όμως, να επισημανθεί ότι οι

---

⁴ ΟΗΕ, Επιτροπή ΔΣΟΚΜΑ, Γενικό Σχόλιο αρ. 6, *Τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα των ηλικιωμένων προσώπων*, Annex IV, (24.11.1995), παρ. 9.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Βλ. WHO, *Definition of an older or elderly person, Proposed Working Definition of an Older Person in Africa for the MDS Project*, διαθέσιμο σε: <http://www.who.int/healthinfo/survey/ageingdefnolder/en/> και ιδίως το εκεί παραπεμπόμενο Gorman M., «Development and the rights of older people», in Randel J, et al. (επιμ.), *The ageing and development report: poverty, independence and the world's older people*, London, Earthscan Publications Ltd., 1999, σελ. 3-21.

ηλικιωμένοι είναι μία ετερογενής πληθυσμιακή ομάδα. Συχνά αυτό συνδέεται και με το «παράδοξο των δυνατών-ευπαθών», καθώς τα ηλικιωμένα άτομα μπορεί να είναι αφενός ευκατάστατα και ισχυρά αφετέρου απομονωμένα και αδύναμα⁷.

Υπό το φως των ανωτέρω εισαγωγικών παρατηρήσεων και στο πλαίσιο του θεσμικού της ρόλου ως συμβουλευτικού οργάνου της Πολιτείας για την προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, λαμβάνοντας δε υπόψη την έλλειψη ενός οικουμενικής εμβέλειας δεσμευτικού χαρακτήρα νομικού κειμένου που να προστατεύει και προάγει τα δικαιώματα των ηλικιωμένων, η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) κρίνει αναγκαία τη διατύπωση προτάσεων και συστάσεων σχετικά με την ανάγκη αποτελεσματικής θεσμικής προστασίας της ιδιαίτερα ευάλωτης αυτής κοινωνικής ομάδας⁸.

Για το σκοπό αυτό, η ΕΕΔΑ επιχειρεί σε ένα πρώτο επίπεδο μια πιο εστιασμένη προσέγγιση του προστατευτικού πλαισίου των δικαιωμάτων των ηλικιωμένων σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο, καθώς επίσης και του ισχύοντος εθνικού πλαισίου προστασίας τους (II). Η προσέγγιση αυτή αναδεικνύει τις σημαντικότερες προκλήσεις με τις οποίες βρίσκεται αντιμέτωπη η Πολιτεία και η κοινωνία σχετικά με την προστασία των ηλικιωμένων ατόμων, καθιστώντας κρίσιμη τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των ηλικιωμένων ατόμων, ιδιαίτερα σε μία περίοδο όπου η ευρύτερη κοινωνία διέρχεται βαθύτατη κοινωνική, πολιτιστική και οικονομική κρίση και τα προγράμματα κοινωνικής προστασίας πλήττονται σοβαρά ολόένα και περισσότερο (III). Εν κατακλείδι, η ΕΕΔΑ εγκαινιάζει την ενασχόλησή της με τη θεματική αυτή διατυπώνοντας πλαίσιο συστάσεων προς την Πολιτεία, ενώ παράλληλα εξετάζει και το ζήτημα της υιοθέτησης ενός διεθνούς δεσμευτικού κειμένου για την προστασία των δικαιωμάτων των ηλικιωμένων ατόμων(IV).

II. Η αναγνώριση των δικαιωμάτων των ηλικιωμένων

A. Σε διεθνές επίπεδο

Σε διεθνές επίπεδο, πληθώρα κειμένων αναγνωρίζουν τον οικουμενικό χαρακτήρα των δικαιωμάτων του ανθρώπου, απαγορεύοντας κάθε διάκριση με βάση

---

⁷ Fr. Mégret, «Human Rights of Older persons: a growing challenge», *Human Rights Law review*, Vol. 11/ 2011, σελ. 45-47.

⁸ Για το λόγο μάλιστα αυτό η ΕΕΔΑ πραγματοποίησε, στις 30 Ιουνίου 2014, διαβούλευση σε κοινή συνεδρίαση του Β' Τμήματος (Οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα) και του Δ' Τμήματος (Προώθηση των δικαιωμάτων του Ανθρώπου), με συμμετοχή εκπροσώπου του Συνηγόρου του Πολίτη (Κύκλος Κοινωνικής Προστασίας), καθώς επίσης και εκπροσώπου της οργάνωσης 50+ Ελλάς. Η ΕΕΔΑ ευχαριστεί τους φορείς και τους εκπροσώπους τους για την εξαιρετικά ενδιαφέρουσα ανταλλαγή απόψεων, η οποία της επέτρεψε να αποκτήσει μια σαφέστερη άποψη για ζητήματα που αφορούν στην τρίτη ηλικία.

την ηλικία, το φύλο, την αναπηρία, τη θρησκεία, το γενετήσιο προσανατολισμό ή την εθνοτική καταγωγή. Σε αρκετά εξ αυτών, δε, γίνεται ρητή αναφορά στην ανάγκη σεβασμού και προστασίας των δικαιωμάτων των ηλικιωμένων ατόμων.

Ιδιαίτερης σημασίας για την τρίτη ηλικία είναι το **άρθρο 25, παρ. 1, της Οικουμενικής Διακήρυξης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου** (εφεξής ΟΔΔΑ), οι διατάξεις του οποίου αναγνωρίζουν το δικαίωμα κάθε ανθρώπου *«σε ένα βιοτικό επίπεδο ικανό να εξασφαλίσει στον ίδιο και στην οικογένεια του υγεία και ευημερία, και ειδικότερα τροφή, ρουχισμό, κατοικία, ιατρική περίθαλψη όπως και τις απαραίτητες κοινωνικές υπηρεσίες»*, κάνοντας ιδιαίτερη μνεία στο δικαίωμα του *«σε ασφάλιση για την ανεργία, την αρρώστια, την αναπηρία, τη χηρεία, τη γεροντική ηλικία, όπως και για όλες τις άλλες περιπτώσεις που στερείται τα μέσα της συντήρησής του, εξαιτίας περιστάσεων ανεξαρτήτων της θέλησής του»*.

Παρότι το **Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα** (εφεξής ΔΣΟΚΜΔ) δεν περιέχει ρητή αναφορά στα δικαιώματα των ηλικιωμένων ανθρώπων, *«στο άρθρο 9 σχετικά με το δικαίωμα κάθε ανθρώπου στην κοινωνική ασφάλεια, συμπεριλαμβανομένης και της κοινωνικής ασφάλισης αναγνωρίζεται σιωπηρά το δικαίωμα σε παροχές γήρατος»*⁹. Λαμβάνοντας υπόψη, ωστόσο, ότι οι διατάξεις του ΔΣΟΚΜΔ εφαρμόζονται πλήρως σε κάθε μέλος της ανθρώπινης κοινωνίας, γίνεται δεκτό ότι τα ηλικιωμένα άτομα έχουν δικαίωμα στην πλήρη απόλαυση των δικαιωμάτων που κατοχυρώνει το Σύμφωνο. Ειδικότερα, ειδική μνεία αξίζει να γίνει στη διασφάλιση, μεταξύ άλλων, του δικαιώματος κάθε προσώπου στην εργασία (άρθρα 6-7), την κοινωνική ασφάλεια (άρθρο 9), σε ένα επίπεδο διαβίωσης ανεκτό για τον ίδιο και την οικογένειά του (άρθρο 11), την απόλαυση της καλύτερης δυνατής σωματικής και ψυχικής υγείας (άρθρο 12) ή, ακόμη, τη μόρφωση (άρθρο 13)¹⁰.

Ανταποκρινόμενη στην ανάγκη ενίσχυσης του προστατευτικού πλαισίου της τρίτης ηλικίας, το 1995, η Επιτροπή των ΗΕ για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα υιοθέτησε το **Γενικό Σχόλιο αριθ. 6 σχετικά με τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα των ηλικιωμένων ατόμων**. Το εν λόγω Σχόλιο αποτυπώνει την αυθεντική ερμηνεία των υποχρεώσεων που αναλαμβάνουν τα συμβαλλόμενα κράτη-μέλη απέναντι στα ηλικιωμένα άτομα, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στο γεγονός ότι η παράλειψη του παράγοντα «ηλικία» από τους απαγορευμένους λόγους διάκρισης που προβλέπει το Σύμφωνο δεν ήταν σκόπιμη. Επισημαίνεται ότι την περίοδο ψήφισης τόσο του

---

⁹ ΟΗΕ, Επιτροπή ΔΣΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο αρ. 6, *Τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα των ηλικιωμένων ατόμων*, Annex IV, (24.11.1995), παρ. 10.

¹⁰ Το ΔΣΟΚΜΔ κυρώθηκε με το Ν 1535/1985 (ΦΕΚ Α' 25/27.2.1985).

ΔΣΚΟΜΔ, όσο και της ΟΔΔΑ «το πρόβλημα της δημογραφικής γήρανσης δεν ήταν τόσο εμφανές ούτε πειστικό όσο είναι σήμερα»¹¹.

Σε κάθε περίπτωση, και προκειμένου να διαλυθεί κάθε αμφιβολία σχετικά με την απαγόρευση διακρίσεων λόγω ηλικίας, το 2009, η ίδια Επιτροπή του ΟΗΕ, ήρθε να ενισχύσει ακόμη περισσότερο τα δικαιώματα της τρίτης ηλικίας, υιοθετώντας το **Γενικό Σχόλιο αριθ. 20 σχετικά με την απαγόρευση διάκρισης στα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα**. Στην παράγραφο 29 προβλέπεται ότι «η ηλικία συνιστά απαγορευμένο λόγο διάκρισης σε διάφορα πλαίσια». Η Επιτροπή δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην «ανάγκη αντιμετώπισης της διάκρισης την οποία υφίστανται τα ηλικιωμένα άτομα στην αναζήτηση εργασίας ή την πρόσβαση επαγγελματικής εκπαίδευσης ή επανεκπαίδευσης», καθώς επίσης και στην προστασία των ηλικιωμένων ατόμων που ζουν στη φτώχεια με άνιση πρόσβαση στη σύνταξη¹².

Με το έργο των ΗΕ για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα διαπλέκεται σε μεγάλο βαθμό και το έργο της **Διεθνούς Οργάνωση Εργασίας (εφεξής ΔΟΕ)**¹³. Η σημαντικότερη Διεθνής Σύμβαση Εργασίας (εφεξής ΔΣΕ) προς την κατεύθυνση της εξασφάλισης της κοινωνικής ασφάλειας και της καταπολέμησης της φτώχειας είναι η **ΔΣΕ 102 του 1952 Περί ελαχίστων ορίων της κοινωνικής ασφάλισης**¹⁴, καθώς θέτει ελάχιστα όρια κοινωνικής προστασίας για κάθε κλάδο, ανάλογα με την οικονομική πραγματικότητα κάθε Χώρας και σε συνάρτηση με τους υφιστάμενους μισθούς. Άλλωστε, ένα ολόκληρο τμήμα της Σύμβασης είναι αφιερωμένο στις *Παροχές Γήρατος*¹⁵, ενώ μεταγενέστερες συμβάσεις επιδιώκουν τη βελτίωση των ελαχίστων ορίων ΔΣΕ 102 ανά κοινωνικό κίνδυνο, όπως ενδεικτικά η ΔΣΕ 128 του 1967 για τις παροχές αναπηρίας, γήρατος, επιζώντων¹⁶ ή η ΔΣΕ 130 του 1969 για τις ιατρικές φροντίδες και τις παροχές ασθενείας¹⁷.

---

¹¹ ΟΗΕ, Επιτροπή ΔΣΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο αρ. 6, *Τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα των ηλικιωμένων ατόμων, op.cit.*, παρ. 11.

¹² ΟΗΕ, Επιτροπή ΔΣΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο αρ. 20, *Απαγόρευση διάκρισης στα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα*, E/C.12/GC/20, (2.7.2009), παρ. 29.

¹³ Υπολογίζεται ότι περίπου 70 Συμβάσεις της ΔΟΕ είναι άμεσα σχετικές με την υλοποίηση δικαιωμάτων του ΔΣΟΚΜΔ.

¹⁴ ILO, C102 - Social Security (Minimum Standards) Convention, 1952 (No. 102), διαθέσιμη σε: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C102. Κυρώθηκε με το Ν 3251/1955 (ΦΕΚ Α' 140/2.6.1955).

¹⁵ Μέρος V. Παροχές γήρατος (άρθρα 25 έως 30).

¹⁶ ILO, C128 - Invalidity, Old-Age and Survivors' Benefits Convention, 1967 (No. 128), διαθέσιμη σε: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:55:0::55:P55_TYPE,P55_LANG,P55_DOCUMENT,P55_NODE:CON,en,C128/Document.

¹⁷ ILO, C130 - Medical Care and Sickness Benefits Convention, 1969 (No. 130), διαθέσιμη σε: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C130.

Στο **Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα** (εφεξής ΔΣΑΠΔ) επίσης δεν υπάρχει ιδιαίτερη αναφορά στα ηλικιωμένα άτομα. Παρόλα αυτά, ο καθολικός χαρακτήρας της προστασίας που παρέχει στο σύνολο των μελών της ανθρώπινης κοινωνίας συνεπάγεται την άμεση εφαρμογή του και στα ηλικιωμένα άτομα. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το άρθρο 26 του ΔΣΑΠΔ, το οποίο αναγνωρίζει την *«ίση και αποτελεσματική προστασία έναντι κάθε διάκρισης, ιδίως λόγω φυλής, χρώματος, γένους, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προέλευσης, περιουσίας, γέννησης ή άλλης κατάστασης»*. Παρότι η «ηλικία» δεν αναφέρεται ρητά μεταξύ των απαγορευμένων λόγων διάκρισης, υποστηρίζεται εντούτοις ότι περιλαμβάνεται στο ευρύτερο πεδίο του όρου *«άλλης κατάστασης»*.

Παρά τον καθολικό χαρακτήρα των δικαιωμάτων του ανθρώπου, δεν είναι λίγα τα συμβατικά κείμενα των ΗΕ που έχουν υιοθετηθεί προκειμένου να παρέχουν προστασία σε ειδικότερες κοινωνικές ομάδες. Αν και κανένα από αυτά δεν εστιάζει στην προσοχή του στους ηλικιωμένους, ορισμένα κάνουν ειδική αναφορά στην απαγόρευση κάθε διάκρισης λόγω ηλικίας. Πιο συγκεκριμένα, η **Σύμβαση για την Εξάλειψη Όλων των Μορφών Διακρίσεως κατά των Γυναικών** αναγνωρίζει, στο άρθρο 11, παρ. 1 (ε) σχετικά με την υποχρέωση των συμβαλλόμενων κρατών-μελών να εξαλείψουν τις διακρίσεις κατά των γυναικών στον τομέα της απασχόλησης, *«το δικαίωμα κοινωνικής ασφάλισης, παροχών σύνταξης, ανεργίας, ασθενείας, αναπηρίας και γήρατος ή για κάθε άλλη αιτία απώλειας της ικανότητας προς εργασία»*¹⁸. Στην ίδια λογική κινείται και η **Διεθνής Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων των Μεταναστών Εργαζομένων και των Μελών των Οικογενειών τους**, η οποία στο άρθρο 7 περιέχει ρητή απαγόρευση των διακρίσεων στην άσκηση των δικαιωμάτων, λαμβάνοντας μέριμνα να γίνεται ρητή αναφορά και στον παράγοντα «ηλικία» μεταξύ των απαγορευμένων λόγων διάκρισης.

Μεταξύ των σημαντικότερων κειμένων του διεθνούς συμβατικού δικαίου στον τομέα της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, η **Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία** (εφεξής ΔΣΔΑμεΑ)¹⁹, προσφέρει ίσως

---

¹⁸ Η Σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεως κατά των γυναικών τέθηκε σε ισχύ την 3^η Σεπτεμβρίου 1981. Επικυρώθηκε από την Ελλάδα χωρίς επιφυλάξεις με το Ν 1342/1983 (ΦΕΚ Α' 39/1.4.1983).

¹⁹ Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία και το Προαιρετικό Πρωτόκολλο υιοθετήθηκαν με την Απόφαση 61/611 της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ στη Νέα Υόρκη, στις 13 Δεκεμβρίου 2006 και τέθηκαν σε ισχύ στις 4 Μαΐου 2008. Η Ελλάδα υπέγραψε στις 30.3.2007 τη Σύμβαση και στις 27.9.2010 το Πρωτόκολλο, ενώ και τα δύο κυρώθηκαν με το Ν 4074/2012 «Κύρωση της Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες και του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες» (ΦΕΚ Α' 88/11.4.2012) και τέθηκαν σε ισχύ για την Ελλάδα από τις 30.6.2012. Βλ. σε: <http://treaties.un.org/>. Η Διεθνής

την πιο αποτελεσματική προστασία στα ηλικιωμένα άτομα. Το γεγονός μάλιστα ότι το ίδιο το κείμενο της Σύμβασης δεν παρέχει ορισμό της έννοιας της «αναπηρίας», σηματοδοτεί τη στροφή από το ιατρικό μοντέλο της αναπηρίας σε ένα μοντέλο περισσότερο προσανατολισμένο στα δικαιώματα του ανθρώπου²⁰. Ειδικότερα, το **άρθρο 25 (β)**, που αφορά στο δικαίωμα απόλαυσης του υψηλότερου δυνατού επιπέδου υγείας των ατόμων με αναπηρίες, κάνει ειδική μνεία στους ηλικιωμένους και την υποχρέωση των κρατών-μελών παροχής των υπηρεσιών υγείας που είναι αναγκαίες. Στο ίδιο πλαίσιο, το **άρθρο 28, παρ. 2 (β)**, προβλέπει την υποχρέωση των συμβαλλόμενων κρατών να διασφαλίζουν στα άτομα με αναπηρίες και τις οικογένειες τους ένα βιοτικό επίπεδο ανεκτό, επισημαίνοντας ότι προς το σκοπό αυτό είναι αναγκαία η διασφάλιση της πρόσβασης από τα άτομα αυτά, και ιδιαίτερα τα ηλικιωμένα άτομα με αναπηρίες, στα προγράμματα κοινωνικής προστασίας και τα προγράμματα μείωσης της φτώχειας. Ξεχωριστή, τέλος, αναφορά στα ηλικιωμένα άτομα γίνεται επίσης στα **άρθρα 13** (Πρόσβαση στη δικαιοσύνη) και **16** (Απαλλαγή από την εκμετάλλευση, τη βία και την κακομεταχείριση).

Σημαντική είναι η συμβολή στη δημιουργία ενός προστατευτικού πλαισίου για τα δικαιώματα των ηλικιωμένων και αρκετών μη-δεσμευτικού χαρακτήρα κειμένων πολιτικής για τους ηλικιωμένους, τα οποία στοχεύουν ουσιαστικά στον εντοπισμό των αναγκών των ηλικιωμένων και το σχεδιασμό των πολιτικών αντιμετώπισης των προβλημάτων που προκύπτουν στη σύγχρονη κοινωνία εξαιτίας της δημογραφικής γήρανσης. Ενδεικτικά αναφέρονται το **Διεθνές Σχέδιο Δράσης της Βιέννης για τη Γήρανση** (1983) στο οποίο κατέληξε η Πρώτη Παγκόσμια Συνέλευση για τη Γήρανση²¹, η **Διακήρυξη για τη Γήρανση της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ** (1992)²² ή, ακόμη, το **Παγκόσμιο Σχέδιο Δράσης της Μαδρίτης για τη Γήρανση** (2002)²³.

Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία είναι η πρώτη σύμβαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων η οποία είναι ανοιχτή για υπογραφή από οργανισμούς περιφερειακής ολοκλήρωσης (άρθρο 44 ΔΣΔΑμεΑ). Η Ευρωπαϊκή Ένωση (εφεξής ΕΕ) την υπέγραψε την πρώτη ημέρα που άνοιξε για υπογραφή, στις 30 Μαρτίου 2007 και έκτοτε έχει υπογραφεί και από τα 28 κράτη-μέλη της.

²⁰ Βλ. έτσι Arlene S. Kanter, «The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities and its Implications for the Rights of Elderly People Under International Law», *Georgia State University Law Review*, Vol. 25, Issue 3, Spring 2009, σελ. 549.

²¹ United Nations, World Assembly on Ageing, *Vienna International Plan of Action on Ageing*, 26 July-6 August 1982, διαθέσιμο σε: <http://www.un.org/es/globalissues/ageing/docs/vipaa.pdf>. Το Διεθνές Σχέδιο Δράσης της Βιέννης για τη Γήρανση υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών και περιέχει 62 συστάσεις, οι οποίες ενθαρρύνουν το κράτη να αναπτύξουν και εφαρμόσουν πολιτικές σε διεθνές, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο με σκοπό τη βελτίωση των ζωών των ηλικιωμένων ατόμων.

²² United Nations, General Assembly, *Proclamation on Ageing*, A/RES/47/5, 42nd plenary meeting, 16 October 1992, διαθέσιμη σε: <http://www.un.org/documents/ga/res/47/a47r005.htm>. Το κείμενο της Διακήρυξης για τη Γήρανση υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ στις 16 Οκτωβρίου 1992 και περιέχει 18 συστάσεις που ακολουθούν 5 ηθικές αρχές: αξιοπρέπεια, ανεξαρτησία, συμμετοχή, φροντίδα και αυτό-ολοκλήρωση. Η Διακήρυξη στοχεύει στην εξασφάλιση,

B. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, πέραν του **άρθρου 14 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου**, το οποίο αναγνωρίζει την απόλαυση των δικαιωμάτων και ελευθεριών που κατοχυρώνει η Σύμβαση χωρίς διακρίσεις, ιδιαίτερη μέριμνα για την κοινωνική προστασία των ηλικιωμένων ατόμων λαμβάνεται και από τον πλέον ολοκληρωμένο μηχανισμό προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης: τον **Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη (ΕΚΧ)**²⁴. Η σημασία που αποδίδεται στα δικαιώματα των ηλικιωμένων ατόμων είναι καταφανής και αντανακλάται στο **άρθρο 23** του αναθεωρημένου ΕΚΧ, καθώς επίσης και στο **άρθρο 4 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου στον ΕΚΧ**, το περιεχόμενο των οποίων είναι κοινό:

«Για την εξασφάλιση της αποτελεσματικής άσκησης του δικαιώματος των ηλικιωμένων ατόμων σε κοινωνική προστασία, τα Μέρη δεσμεύονται να λάβουν ή να προωθήσουν, απευθείας ή σε συνεργασία με δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς, τα κατάλληλα μέτρα που αποσκοπούν ιδίως:

1. στο να επιτρέπουν στα ηλικιωμένα άτομα να παραμείνουν, κατά το μεγαλύτερο δυνατό χρονικό διάστημα, ενεργά μέλη της κοινωνίας μέσω: α. ικανοποιητικών εισοδημάτων που τους επιτρέπουν να διάγουν αξιοπρεπή ζωή και να συμμετέχουν ενεργά στη δημόσια, κοινωνική και πολιτιστική ζωή, β. της διάδοσης πληροφοριών που αφορούν τις υπηρεσίες και τις διευκολύνσεις προς όφελος των ηλικιωμένων ατόμων και τις δυνατότητες γι' αυτούς να προσφεύγουν σε αυτές.

2. στο να επιτρέπουν στα ηλικιωμένα άτομα να επιλέγουν ελεύθερα τον τρόπο ζωής τους και να διάγουν ανεξάρτητη ζωή μέσα στο σύνηθες περιβάλλον τους όσο καιρό το επιθυμούν και αυτό είναι δυνατόν μέσω: α. της διάθεσης κατοικιών

μεταξύ άλλων, κατάλληλων εθνικών πολιτικών και προγραμμάτων για τους ηλικιωμένους, που θα ανταποκρίνονται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τις ανάγκες και τις ικανότητες των ηλικιωμένων γυναικών και θα ενθαρρύνουν τους ηλικιωμένους άνδρες να αναπτύξουν τις κοινωνικές, πολιτιστικές και συναισθηματικές δυνατότητές τους. Βασικός άξονάς της είναι η ευαισθητοποίηση της κοινωνίας και η συνεργασία όλων των γενεών για τη δημιουργία μιας ισορροπίας σε ό,τι αφορά στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη.

²³ United Nations, Second World Assembly on Ageing, *Political Declaration and Madrid International Plan of Action on Ageing*, Madrid, 8-12 April 2002, διαθέσιμη σε: <http://undesadspd.org/Portals/0/ageing/documents/Fulltext-E.pdf>. Το Παγκόσμιο Σχέδιο Δράσης της Μαδρίτης για τη Γήρανση υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών με σκοπό να προωθήσει την ενσωμάτωση του ζητήματος των ηλικιωμένων κοινωνιών σε εθνικές πολιτικές με τη διανομή σειράς συστάσεων και την ίδρυση πέντε περιφερειακών επιτροπών των ΗΕ για τη γήρανση.

²⁴ Η Ελλάδα υπέγραψε τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη στις 18 Οκτωβρίου 1961 και τον κύρωσε στις 6 Ιουνίου 1984 με το Ν 1426/1984 της 21^{ης} Μαρτίου 1984 «Κύρωση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη» (ΦΕΚ Α' 32 /21.3.1984). Αντίθετα, δεν έχει ακόμη κυρώσει τον Αναθεωρημένο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη, το οποίο και έχει υπογράψει από τις 3 Μαΐου 1996.

κατάλληλων για τις ανάγκες τους και για την κατάσταση της υγείας τους ή επαρκών επιδομάτων για τη διαμόρφωση της κατοικίας, β. της υγειονομικής περιθαλψης και των υπηρεσιών που απαιτεί η κατάστασή τους.

3. στο να εγγυώνται στα ηλικιωμένα άτομα που ζουν σε οίκους ευγηρίας την κατάλληλη βοήθεια με σεβασμό της ιδιωτικής τους ζωής, και τη συμμετοχή στη διαμόρφωση των συνθηκών ζωής μέσα στον οίκο ευγηρίας».

Ένα ακόμη σημαντικό, νομικά δεσμευτικό, κείμενο για την κοινωνική προστασία είναι και ο **Ευρωπαϊκός Κώδικας Κοινωνικής Ασφάλισης**, σύμφωνα με τις διατάξεις του οποίου ένα ελάχιστο ικανοποιητικό επίπεδο θα πρέπει να διασφαλίζεται πάντα για όλους έτσι ώστε να απολαμβάνουν ουσιαστικά το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλεια. Η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης έχει, άλλωστε, διασαφηνίσει ότι τα κράτη θα αμελούσαν τα καθήκοντά τους που απορρέουν από τον Ευρωπαϊκό Κώδικα Κοινωνικής Ασφάλειας εάν τα επιδόματα κοινωνικής ασφάλισης έπεφταν κάτω από το όριο της φτώχειας²⁵.

Το στόχο της προαγωγής των δικαιωμάτων των ηλικιωμένων ατόμων θέτει ένα ακόμη όργανο του **Συμβουλίου της Ευρώπης, η Επιτροπή Υπουργών**, η οποία με τη **Σύστασή της για την προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ηλικιωμένων ατόμων** τονίζει την ανάγκη προώθησης, προστασίας και διασφάλισης της πλήρους και ίσης απόλαυσης των δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών του ανθρώπου από το σύνολο των ηλικιωμένων ατόμων, καθώς επίσης και της προαγωγής του σεβασμού για την έμφυτη αξιοπρέπειά τους²⁶. Στο ίδιο μήκος κύματος κινούνται και οι προηγούμενες Συστάσεις της Επιτροπής Υπουργών, όπως ενδεικτικά αναφέρεται η **Σύσταση σχετικά με την επιτακτική ανάγκη μείωσης του κινδύνου ευπάθειας των ηλικιωμένων μεταναστών και της βελτίωσης της κοινωνικής τους πρόνοιας**²⁷, η **Σύσταση σχετικά με τη γήρανση και την αναπηρία στον 21ο αιώνα: βιώσιμα πλαίσια ικανά να**

---

²⁵ Συμβούλιο της Ευρώπης, Επιτροπή Υπουργών, *Resolution CM/ResCSS(2012)8 on the application of the European Code of Social Security and its Protocol by Greece*, 12.9.2012 και Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, *CM/ResCSS(2013)21 on the application of the European Code of Social Security and its Protocol by Greece*, 16.10.2013, διαθέσιμη σε: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1970639&Site=CM>.

²⁶ Συμβούλιο της Ευρώπης, Επιτροπή Υπουργών, *Σύσταση CM/REC (2014) 2 προς τα κράτη-μέλη σχετικά με την προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ηλικιωμένων ατόμων*, 19 Φεβρουαρίου 2014, διαθέσιμη σε: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2162283&>.

²⁷ Συμβούλιο της Ευρώπης, Επιτροπή Υπουργών, *Σύσταση CM/REC (2011) 5 προς τα κράτη-μέλη σχετικά με τη μείωση του κινδύνου ευπάθειας των ηλικιωμένων μεταναστών και τη βελτίωση της κοινωνικής τους πρόνοιας*, 25 Μαΐου 2011, διαθέσιμη σε: [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec\(2011\)5&Language=lanEnglish&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec(2011)5&Language=lanEnglish&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864).

*επιτρέψουν μια καλύτερη ποιότητα ζωής σε μια κοινωνία χωρίς διακρίσεις*²⁸ ή, ακόμη, η *Σύσταση σχετικά με τα ηλικιωμένα άτομα*²⁹.

Παράλληλα, με τις θεματικές που αφορούν στην ανάγκη κοινωνικής προστασίας των ηλικιωμένων ατόμων λόγω της έξαρσης του φαινομένου της δημογραφικής γήρανσης και την απαγόρευση διακρίσεων λόγω ηλικίας, έχει εκτεταμένα ασχοληθεί και η **Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης**, εκδίδοντας σειρά σχετικών συστάσεων και ψηφισμάτων. Ενδεικτικά αναφέρονται η Έκθεση της Επιτροπής για την Ισότητα και την Απαγόρευση διακρίσεων σχετικά με την *Καταπολέμηση των διακρίσεων κατά των ηλικιωμένων ατόμων στην αγορά εργασίας*³⁰, το Ψήφισμα 1793 (2011) σχετικά με την *Προαγωγή της ενεργού γήρανσης – Αξιοποίηση του εργασιακού δυναμικού των ηλικιωμένων*³¹, η Σύσταση 1796 (2007) σχετικά με την *Κατάσταση των ηλικιωμένων στην Ευρώπη*³², η Σύσταση 1749 (2006) και το Ψήφισμα 1502 (2006) για τις *Δημογραφικές προκλήσεις για την κοινωνική συνοχή*³³, η Σύσταση 1591 (2003) σχετικά με τις *Προκλήσεις της κοινωνικής πολιτικής στις κοινωνίες της Ευρώπης που γηράσκουν*³⁴ ή, ακόμη, η Σύσταση 1619 (2003) αναφορικά με *Τα δικαιώματα των ηλικιωμένων μεταναστών*³⁵.

---

²⁸ Συμβούλιο της Ευρώπης, Επιτροπή Υπουργών, *Σύσταση CM/REC (2009) 6 προς τα κράτη-μέλη σχετικά με τη γήρανση και την αναπηρία στον 21ο αιώνα: βιώσιμα πλαίσια ικανά να επιτρέψουν μια καλύτερη ποιότητα ζωής σε μια κοινωνία χωρίς διακρίσεις*, 8 Ιουλίου 2009, διαθέσιμη σε: [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec\(2009\)6&Language=lanEnglish&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec(2009)6&Language=lanEnglish&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864).

²⁹ Συμβούλιο της Ευρώπης, Επιτροπή Υπουργών, *Σύσταση REC (94) 9 προς τα κράτη-μέλη σχετικά με τα ηλικιωμένα άτομα*, 10 Οκτωβρίου 1994, διαθέσιμη σε: <https://wcd.coe.int/com.intranet.InstraServlet?command=com.intranet.CmdBlobGet&IntranetImage=534538&SecMode=1&DocId=514346&Usage=2>.

³⁰ Council of Europe, Parliamentary Assembly, Committee on Equality and Non-Discrimination, *Combating discrimination against older persons on the labour market*, Doc. 13292, 23 August 2013, διαθέσιμη σε: <http://assembly.coe.int/nw/xml/Xref/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=20028&lang=en>.

³¹ Council of Europe, Parliamentary Assembly, Resolution 1793 (2011) on *Promoting active ageing – capitalising on older people’s working potential*, διαθέσιμο σε: <http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewPDF.asp?FileID=17961&Language=en>.

³² Council of Europe, Parliamentary Assembly, Recommendation 1796 (2007) on *The situation of elderly persons in Europe*, διαθέσιμη σε: <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta07/erec1796.htm>.

³³ Council of Europe, Parliamentary Assembly, Recommendation 1749 (2006) on *Demographic challenges for social cohesion*, διαθέσιμη σε: <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta06/EREC1749.htm> και Resolution 1502 (2006) on *Demographic challenges for social cohesion*, διαθέσιμο σε: <http://www.assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta06/ERES1502.htm>.

³⁴ Council of Europe, Parliamentary Assembly, Recommendation 1591 (2003) on *Challenges of social policy in Europe’s ageing societies*, διαθέσιμη σε: <http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta03/EREC1591.htm>.

³⁵ Council of Europe, Parliamentary Assembly, Recommendation 1619 (2003) on *The rights of elderly migrants*, διαθέσιμη σε: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta03/EREC1619.htm>.

Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η ηλικία ως λόγος διάκρισης προβλέφθηκε με τη **Συνθήκη του Άμστερνταμ** (1997), η οποία εισήγαγε στη **Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας** (εφεξής ΣΕΚ) το άρθρο 13 ως εξουσιοδοτική διάταξη για την «*ανάληψη δράσης*» από το Συμβούλιο με σκοπό την καταπολέμηση των διακρίσεων, και λόγω ηλικίας, σε όλες τις πολιτικές και δράσεις της ΕΕ³⁶. Η πρόβλεψη για την ειδική νομοθετική διαδικασία με την οποία λαμβάνονται τα σχετικά με την καταπολέμηση των διακρίσεων μέτρα μεταφέρθηκε στο **άρθρο 19 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης** (εφεξής ΣυνθΛΕΕ), ενώ ταυτόχρονα το **άρθρο 10 της ίδιας Συνθήκης** περιέχει ρητή επιταγή για την καταπολέμηση κάθε διάκρισης «*λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού*». Παραμένοντας στο δίκαιο της ΕΕ, η ηλικία περιλαμβάνεται μεταξύ των απαγορευμένων λόγων διάκρισης, οι οποίοι ορίζονται στο **άρθρο 21 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ** (εφεξής ΧΘΔ), ενώ το **άρθρο 25 ΧΘΔ κάνει ρητή αναφορά στο «δικαίωμα των ηλικιωμένων προσώπων να διάγουν μια αξιοπρεπή και ανεξάρτητη ζωή και να συμμετέχουν στον κοινωνικό και πολιτιστικό βίο». Σκοπός της ανωτέρω διάταξης είναι να εγγυηθεί στα ηλικιωμένα άτομα την πλήρη πρόσβαση στην εργασία, την εκπαίδευση και τις υπηρεσίες υγείας, καθώς επίσης και τη συμμετοχή τους στην πολιτική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή του τόπου τους³⁷. Παρότι, μάλιστα, το άρθρο 25 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ ανήκει στην ευρύτερη θεματική ενότητα με τον τίτλο *Ισότητα*, το νόημα και η σημασία του για την κοινωνία δε μπορούν να γίνουν αντιληπτά παρά μόνο σε συνδυασμό με την αμέσως επόμενη ενότητα, που τιτλοφορείται *Αλληλεγγύη*, και τα θεμελιώδη κοινωνικά δικαιώματα που αυτή καθιερώνει.**

---

³⁶ Μάλιστα, αξίζει να σημειωθεί ότι τα άρθρα 13 ΣΕΚ ή 19, παρ. 1, ΣυνθΛΕΕ, από τις δύο διατάξεις του ευρωπαϊκού συμβατικού δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που χρησιμοποίησαν ως πηγές έμπνευσής τους – το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ και το άρθρο Ε του Αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη – επέλεξαν να μεταφέρουν την «ηλικία» ως λόγο διάκρισης στη διάταξη που εισήχθη στο δίκαιο της ΕΕ. Η γλώσσα, το χρώμα, οι πολιτικές πεποιθήσεις και η κοινωνική προέλευση είναι οι απαγορευμένοι λόγοι διάκρισης που προβλέπονται στα άρθρα 14 και Ε, αντίστοιχα, της ΕΣΔΑ και του Αναθεωρημένου ΕΚΧ. Βλ. σχετικά Π. Στάγκος, «Οι διακρίσεις λόγω ηλικίας και η πρόκληση της διαγενεακής αλληλεγγύης στο ελληνικό και το ευρωπαϊκό δίκαιο», *ΕΕΔ*, Τόμ. 73, Τεύχ. 15, σελ. 979.

³⁷ Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (ΧΘΔ) «διακηρύχθηκε» από το Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο και την Επιτροπή, με την ευκαιρία του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Νίκαιας, στις 7 Δεκεμβρίου 2000 (2000/C 364/01), αλλά δεν απέκτησε νομικά δεσμευτική ισχύ. Από την 1^η Δεκεμβρίου 2009, με τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας, απέκτησε την ίδια νομική ισχύ με τις συνθήκες (νέο άρθρο 6, παρ. 1, ΣυνθΕΕ). Το κείμενό του δημοσιεύθηκε ιδιαίτερος στην Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ (ΕΕ C 303/02, 14.12.2007, ΕΕ C 83/02, 30.3.2010).

Το 2000, το Συμβούλιο της ΕΕ εξέδωσε την Οδηγία 2000/78/ΕΚ για την ισότητα στην απασχόληση³⁸ και είναι η πρώτη Οδηγία της ΕΕ που έχει ως στόχο την καταπολέμηση των ηλικιακών διακρίσεων. Συνιστά, πράγματι, ένα καθοριστικής σημασίας βήμα στη διαμόρφωση ενός γενικού πλαισίου κατά των διακρίσεων λόγω θρησκείας, πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού, συμπεριλαμβανομένης της ανάγκης λήψης κατάλληλων μέτρων για την κοινωνική και οικονομική ένταξη των ηλικιωμένων ατόμων. Αναγνωρίζοντας, δε, ότι οι διακρίσεις λόγω ηλικίας μπορούν να υπονομεύσουν την επίτευξη των στόχων της ΕΕ, ειδικότερα δε την επίτευξη υψηλού επιπέδου απασχόλησης και κοινωνικής προστασίας, την άνοδο του βιοτικού επιπέδου και της ποιότητας ζωής, την οικονομική και κοινωνική συνοχή και αλληλεγγύη, η Οδηγία συντάσσεται με τις κατευθυντήριες γραμμές του 2000 για την απασχόληση, οι οποίες εγκρίθηκαν από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι στις 10 και 11 Δεκεμβρίου 1999 και υπογραμμίζουν την ανάγκη να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στην υποστήριξη των ηλικιωμένων εργαζομένων, ούτως ώστε να αυξηθεί η συμμετοχή τους στην επαγγελματική ζωή.

Αποφασιστικής σημασίας για την απαγόρευση οποιασδήποτε διάκρισης όταν αυτή συναρτάται αποκλειστικά και μόνο με το κριτήριο της ηλικίας είναι και η θέση που πήρε το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στην υπόθεση *Werner Mangold κατά Rudiger Helm*³⁹. Πράγματι, με την απόφαση *Mangold* το ΔΕΚ προχώρησε ένα βήμα πιο πέρα, αναγνωρίζοντας αυτοτελώς την αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω ηλικίας ως γενική αρχή του κοινοτικού δικαίου. Πιο συγκεκριμένα, διαπιστώνοντας ότι η αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων, ειδικών αναγκών, ηλικίας και γενετήσιου προσανατολισμού πηγάζει, όπως προκύπτει από την πρώτη και την τέταρτη αιτιολογική σκέψη της Οδηγίας 2000/78, από διάφορες διεθνείς πράξεις και από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών (σκέψη 74 της απόφασης), το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι «η αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω ηλικίας πρέπει [...] να θεωρηθεί γενική αρχή του κοινοτικού δικαίου»⁴⁰.

---

³⁸ Οδηγία 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27^{ης} Νοεμβρίου 2000, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία, Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 303 της 2/12/2000, σελ. 16-22, διαθέσιμη σε: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0078:el:HTML>.

³⁹ ΔΕΚ, Τμήμα Μείζονος Σύθεσης, Υπόθεση C-144/04, *Werner Mangold κατά Rudiger Helm*, 22 Νοεμβρίου 2005, διαθέσιμη σε: <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=56134&pageIndex=0&doclang=EL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=143267>.

⁴⁰ *Idem*, παρ. 75.

Η επιμονή του Δικαστηρίου στην απαγόρευση ηλικιακών διακρίσεων με την ίδια αυστηρότητα η οποία εφαρμόζεται στις λοιπές διακρίσεις υπήρξε ισχυρή και η σχετική νομολογία του πλούσια⁴¹.

Ειδικότερα, στο ίδιο πνεύμα εκφράσθηκε το Δικαστήριο και στις υποθέσεις *Bartsch κατά Bosch και Siemens Hausgeräte (BSH) Altersfürsorge GmbH*⁴² και *Seda Küçükdeveci κατά Swedex GmbH και Co. KG*⁴³, όπου επιβεβαιώνοντας την ύπαρξη μιας «γενικής αρχής του κοινοτικού δικαίου» που απαγορεύει τις διακρίσεις λόγω ηλικίας, ανέθεσε στον εθνικό δικαστή έναν κεντρικό ρόλο για τη διασφάλιση της υπεροχής του δικαίου της ΕΕ, καθιστώντας τον υπεύθυνο για τη διασφάλιση, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του, της έννομης προστασίας που απορρέει για τους ιδιώτες από το δικαιο της Ένωσης και της εγγύησης της πλήρους αποτελεσματικότητας του δικαίου αυτού, μη εφαρμόζοντας οποιαδήποτε διάταξη της εθνικής κανονιστικής ρύθμισης που είναι αντίθετη προς την εν λόγω αρχή⁴⁴.

Παράλληλα, ήδη από τον Ιανουάριο του 2001, ιδρύθηκε η **Πλατφόρμα για την Ηλικία της Ευρώπης (AGE Platform Europe)**, ένα Ευρωπαϊκό δίκτυο των Οργανώσεων που ασχολούνται με τα άτομα άνω των 50 και αντιπροσωπεύει πάνω από 30 εκατομμύρια ηλικιωμένων στην Ευρώπη. Στόχος της AGE είναι να εκφράσει και να προωθήσει τα συμφέροντα των πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης που είναι άνω των 50 ετών και να ευαισθητοποιήσει σε θέματα που τους απασχολούν περισσότερο⁴⁵. Περαιτέρω, με την υποστήριξη του Προγράμματος Daphne III της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η AGE εκπόνησε σε συνεργασία με ένα δίκτυο 11 οργανώσεων από ολόκληρη την Ευρώπη⁴⁶ τον **Ευρωπαϊκό Χάρτη**

---

⁴¹ Ενδεικτικά αναφέρονται: ΔΕΚ, Υπόθεση C-411/05, *Palacios de la Villa κατά Cortefiel Servicios SA*, 23 Οκτωβρίου 2007, διαθέσιμη σε: <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=70359&pageIndex=0&doclang=EL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=279675>; Υπόθεση C-388/07, *The Incorporated Trustees of the National Council on Ageing (Age Concern England) κατά Secretary of State for Business, Enterprise and Regulatory Reform*, 5 Μαρτίου 2009, διαθέσιμη σε: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=77505&doclang=EL>; Υπόθεση C-88/08, *David Hütter κατά Technische Universität Graz*, 18 Ιουνίου 2009, διαθέσιμη σε: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=75456&doclang=EL>.

⁴² ΔΕΚ, Τμήμα Μειζονος Σύμβασης, Υπόθεση C-427/06, *Birgit Bartsch κατά Bosch und Siemens Hausgeräte (BSH) Altersfürsorge GmbH*, 23 Σεπτεμβρίου 2008, διαθέσιμη σε: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=68415&pageIndex=0&doclang=EL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=278214>.

⁴³ ΔΕΕ, Τμήμα Μειζονος Σύμβασης, Υπόθεση C-555/07, *Seda Küçükdeveci κατά Swedex GmbH & Co. KG*, 19 Ιανουαρίου 2010, διαθέσιμη σε: <http://constitutionalism.gr/site/wp-content/mgdata/pdf/deec555-07apagorefsidiakriseon.pdf>.

⁴⁴ Βλ. Υπόθεση *Bartsch*, παρ. 25 και Υπόθεση *Küçükdeveci*, παρ. 51.

⁴⁵ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά βλ. την ιστοσελίδα της πλατφόρμας: <http://www.age-platform.eu/about-age>.

⁴⁶ Ευρωπαϊκοί Εταίροι: AGE Platform Europe, συντονιστής του προγράμματος και EDE – Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Διευθυντών Οίκων Ευγηρίας.

δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των ηλικιωμένων που χρειάζονται μακροχρόνια φροντίδα και βοήθεια⁴⁷, καθώς επίσης και ένα **Συνοδευτικό Οδηγό**⁴⁸, ο οποίος αναφέρεται σε κάθε ένα από τα δικαιώματα που περιλαμβάνονται στον Ευρωπαϊκό Χάρτη, εξηγώντας τη σημασία και την εφαρμογή του. Συνοπτικά ο Χάρτης φιλοδοξεί να γίνει ένα χρήσιμο κείμενο αναφοράς που θα καθορίζει τις θεμελιώδεις αρχές και δικαιώματα που είναι απαραίτητα για την ευημερία όλων όσων εξαρτώνται από άλλους για την υποστήριξη και τη φροντίδα τους λόγω ηλικίας, νόσου ή αναπηρίας. Βασική του προτεραιότητα είναι η σχετική ευαισθητοποίηση του ευρύτερου κοινού και η προώθηση ανταλλαγής βέλτιστων πρακτικών τόσο στα κράτη-μέλη όσο και σε άλλες χώρες⁴⁹.

Αναγνωρίζοντας ότι η γήρανση του πληθυσμού είναι μια από τις σημαντικότερες κοινωνικές και οικονομικές προκλήσεις του 21^{ου} αιώνα για τις ευρωπαϊκές κοινωνίες και εκτιμώντας ότι το 2015 πάνω από το 20% των Ευρωπαίων θα είναι άνω των 65 ετών, η **Ευρωπαϊκή Επιτροπή** υιοθέτησε την **Ευρωπαϊκή Σύμπραξη Καινοτομίας για Δραστήρια και Υγιή Γηρατειά**⁵⁰, της οποίας σκοπός είναι να αυξηθεί κατά 2 χρόνια ο μέσος όρος ετών υγιούς ζωής έως το 2020. Η συνεργασία αυτή αναφέρεται ότι αποσκοπεί στη βελτίωση της ζωής των ηλικιωμένων, βοηθώντας τους να συμμετέχουν στην κοινωνία και στη μείωση της πίεσης που δέχονται τα συστήματα υγείας και πρόνοιας, συμβάλλοντας με τον τρόπο αυτό στον τελικό στόχο της βιώσιμης ανάπτυξης.

Γ. Σε εθνικό επίπεδο

Στην Ελλάδα, «ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας» και, για το λόγο αυτό, κατοχυρώνονται συνταγματικά (άρθρο 2, παρ. 1, Σ). Το ίδιο ισχύει και για την απαγόρευση των

Εθνικοί εταίροι: 50+ Hellas (Ελλάδα), ANBO (Ολλανδία), BIVA (Γερμανία), Commune de St Josse (Βέλγιο), Fondation nationale de Gérontologie (Γαλλία), FIPAC (Ιταλία), Mestna Zveza Upokojencev (MZU, Σλοβενία), NIACE (UK), Swedish Association of Senior Citizens (SPF, Σουηδία) και ZIVOT 90 (Τσεχία).

⁴⁷ Ευρωπαϊκός Χάρτης δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των ηλικιωμένων που χρειάζονται μακροχρόνια φροντίδα και βοήθεια, EUSTaCEA project, Daphne III programme, Ιούνιος 2010, διαθέσιμος σε: http://www.age-platform.eu/images/stories/22204_AGE_charte_europeenne_ELv3.pdf.

⁴⁸ Συνοδευτικός Οδηγός Ευρωπαϊκού Χάρτη δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των ηλικιωμένων που χρειάζονται μακροχρόνια φροντίδα και βοήθεια, EUSTaCEA project, Daphne III programme, Νοέμβριος 2010, διαθέσιμος σε: http://www.age-platform.eu/images/stories/22495_guide_accompagnement_EL_low.pdf.

⁴⁹ Ευρωπαϊκός Χάρτης δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των ηλικιωμένων που χρειάζονται μακροχρόνια φροντίδα και βοήθεια, *op.cit.*, σελ. 3-5.

⁵⁰ European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, *Taking forward the Strategic Implementation Plan of the European Innovation Partnership on Active and Healthy Ageing*, Brussels, 29.2.2012, COM(2012) 83 final, διαθέσιμο σε: http://ec.europa.eu/health/ageing/docs/com_2012_83_en.pdf.

διακρίσεων, η οποία διασφαλίζεται μέσω της ρητής συνταγματικής πρόβλεψης της ισότητας ενώπιον του νόμου (άρθρο 4, παρ. 1, Σ), της απόλυτης προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας κάθε προσώπου που βρίσκεται στην ελληνική Επικράτεια, χωρίς διάκριση εθνικότητας, φυλής, γλώσσας και θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων (άρθρο 5, παρ. 2, Σ) ή, ακόμη, του δικαιώματος στην παροχή έννομης προστασίας από τα Δικαστήρια (άρθρο 20, παρ. 1, Σ). Σημαντικό είναι, δε, να σημειωθεί ότι οι περισσότερες εκ των ανωτέρω διατάξεων ανήκουν στις μη-αναθεωρητές διατάξεις.

Ειδικότερα, η προστασία και ο σεβασμός των δικαιωμάτων των ηλικιωμένων ατόμων κατοχυρώνονται στο άρθρο 21, παρ. 3, του ελληνικού Συντάγματος, το οποίο ορίζει ότι «*το Κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών και παίρνει ειδικά μέτρα για την προστασία [...] του γήρατος [...]*», ενώ, ταυτόχρονα, η διασφάλιση της ανεμπόδιστης και αποτελεσματικής άσκησης των «*δικαιωμάτων του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου*» και της «*αρχής του κοινωνικού κράτους δικαίου*» ορίζεται στο άρθρο 25, παρ. 1, Σ, ως υποχρεωτική.

Σε ό,τι αφορά στη νομοθετική αναγνώριση της υποχρέωσης προαγωγής και σεβασμού των δικαιωμάτων των ηλικιωμένων στη Χώρα μας, ο Ν 3304/2005 για την *Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού*⁵¹, με τον οποίο μεταφέρθηκαν στην ελληνική έννομη τάξη οι Οδηγίες 2000/43/ΕΚ (περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής τους καταγωγής) και 2000/78/ΕΚ (για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία), αποτέλεσε τομή για την προαγωγή της αρχής της ισότητας και την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στη Χώρα μας. Με τη σύσταση, μάλιστα, των φορέων προώθησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης (άρθρο 19), δίνεται η δυνατότητα σε «*ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού*», οι οποίες τείνουν να παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά φτώχειας και ανεργίας σε σχέση με τον υπόλοιπο πληθυσμό, να αναζητήσουν άλλη οδό προστασίας πέραν της δικαιοσύνης, που λόγω της βραδυπορίας και της δαπάνης, δεν είναι πάντα και η πλέον αποτελεσματική⁵².

---

⁵¹ ΦΕΚ 16 Α'/27.1.2005.

⁵² Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών – Ινστιτούτο Κοινωνικής Πολιτικής (ΕΚΚΕ-ΙΚΠ), Ερευνητικό πρόγραμμα «Σύσταση Παρατηρητηρίου Καταπολέμησης των διακρίσεων», *Το Θεσμικό πλαίσιο καταπολέμησης των διακρίσεων*, Ν. Σαρρής, σελ. 8-9, διαθέσιμο σε: [http://www.eif.gov.cy/mlsi/dl/genderequality.nsf/0/24C8142C925A4A5CC2257A750029F715/\\$file/Framework_el.pdf](http://www.eif.gov.cy/mlsi/dl/genderequality.nsf/0/24C8142C925A4A5CC2257A750029F715/$file/Framework_el.pdf).

Πέραν του Ν 3304/2005, που αποτελεί το βασικό νομοθετικό εργαλείο για την καταπολέμηση των διακρίσεων, ξεχωριστή αναφορά κρίνεται σκόπιμο να γίνει και στο Ν 2345/1995 σχετικά με τις *Οργανωμένες υπηρεσίες παροχής προστασίας από φορείς κοινωνικής πρόνοιας και άλλες διατάξεις*⁵³, οι διατάξεις του οποίου παρέχουν ειδικό ρυθμιστικό πλαίσιο για την ιδρυματική φροντίδα που παρέχεται στους ηλικιωμένους από τους οίκους ευγηρίας.

Τέλος, σημαντική είναι η συμβολή του Ν 3500/2006 *Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας*⁵⁴, ο οποίος παρέχει ένα ειδικότερο νομοθετικό προστατευτικό πλαίσιο σε κάθε μέλος της οικογένειας που μπορεί να υφίσταται βία, μεταξύ των οποίων και τα ηλικιωμένα άτομα. Αξίζει να αναφερθεί, μάλιστα, στο σημείο η διάταξη του άρθρου 22, η οποία προβλέπει την παροχή του ευεργετήματος της πενίας σε θύματα ενδοοικογενειακής βίας, τα οποία ζητούν τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων για προσωρινή ρύθμιση της κατάστασης, εξαιτίας του συγκεκριμένου περιστατικού και αδυνατούν να καταβάλουν τις απαιτούμενες δικαστικές δαπάνες.

III. Οι προκλήσεις στην προστασία των ηλικιωμένων ατόμων στην Ελλάδα

Υπό το φως των ανωτέρω επισημάνσεων, ο προβληματισμός που εγείρεται είναι εύλογος. Σε συνθήκες βαθιάς και παρατεταμένης οικονομικής κρίσης, συνοδευόμενης από μια δημοσιονομική και οικονομική πολιτική μονομερώς προσανατολισμένη στην αυστηρή δημοσιονομική λιτότητα, την περιστολή ή την κατάργηση κοινωνικών δαπανών και την απορρύθμιση του θεσμικού πλαισίου των εργασιακών σχέσεων, ανταποκρίνεται η μέριμνα που λαμβάνεται για τα ηλικιωμένα άτομα στις προαναφερθείσες αρχές του διεθνούς και ευρωπαϊκού δικαίου;

Είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι η οικονομική ύφεση που πλήττει τη Χώρα μας είναι πρωτοφανής σε ένταση και σε διάρκεια⁵⁵. Σύμφωνα με πρόσφατη Γνώμη της **Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής της Ελλάδος (ΟΚΕ)** σχετικά με *Το κοινωνικό δίκτυ ασφαλείας για τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής*, το ποσοστό της φτώχειας στη Χώρα μας σημειώνει σημαντική αύξηση, με το 34.6% του ελληνικού πληθυσμού να βρίσκεται αντιμέτωπο με τον κίνδυνο της φτώχειας ή του

---

⁵³ ΦΕΚ Α' 213/12.10.1995.

⁵⁴ ΦΕΚ Α' 232/24.10.2006.

⁵⁵ Βλ. σχετικά Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Ομάδα Ανάλυσης Δημόσιας Πολιτικής, *Διαστάσεις της φτώχειας στην Ελλάδα της κρίσης*, Ενημερωτικό Δελτίο 1/2012, Μ. Ματσαγγάνης, Χ. Λεβέντη, Ε. Καναβίτσα (επιμ.), διαθέσιμο σε: http://www.paru.gr/files/newsletters/NewsLetter_01.pdf, καθώς επίσης και Η *ανατομία της φτώχειας στην Ελλάδα του 2013*, Ενημερωτικό Δελτίο 5/2013, Μ. Ματσαγγάνης, Χ. Λεβέντη (επιμ.), σελ. 3-4, διαθέσιμο σε: http://www.paru.gr/files/newsletters/NewsLetter_05.pdf.

κοινωνικού αποκλεισμού⁵⁶. Σύμφωνα με τις επίσημες εκτιμήσεις της Eurostat για το εθνικό εισόδημα, το 2013 το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) της Ελλάδας έχει συρρικνωθεί κατά 20,6% σε σύγκριση με το 2009 (ή, ακόμη, 23.2% σε σύγκριση με το 2007)⁵⁷, ενώ η **Ομάδα Ανάλυσης Δημόσιας Πολιτικής του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών** επισημαίνει ότι το ποσοστό φτώχειας με βάση ένα σταθερό όριο έχει αυξηθεί κατακόρυφα, σε 39% το 2012 και 44% το 2013⁵⁸. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία έντονων φαινομένων περιθωριοποίησης, ιδίως των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων του πληθυσμού, όπως είναι και οι ηλικιωμένοι.

Εξάλλου, όπως τονίζεται στην έρευνα του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών, «η κρίση δε δημιούργησε τα κενά προστασίας, απλώς ανέδειξε τις τραγικές συνέπειές τους»⁵⁹. Η φτώχεια στην Ελλάδα οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην αποτυχία του συστήματος κοινωνικής προστασίας να ενεργοποιήσει μηχανισμούς στήριξης του εισοδήματος της κοινωνίας. Λαμβάνοντας, λοιπόν, υπόψη ότι η εξασφάλιση ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης για τους ηλικιωμένους εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από την πρόσβαση σε κοινωνικές παροχές, όπως είναι η υγειονομική περίθαλψη ή η κοινωνική φροντίδα, εύλογα αντιλαμβάνεται κανείς την υποβάθμιση την οποία έχει υποστεί το βιοτικό τους επίπεδο⁶⁰.

Στα ίδια συμπεράσματα κατέληξε σε Έκθεσή του σχετικά με τα Προγράμματα Κοινωνικής Πρόνοιας στην Ελλάδα και ο **Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ)**, αναγνωρίζοντας ότι «το κοινωνικό πλαίσιο εξακολουθεί να παρουσιάζει μεγάλες προκλήσεις, με επιπτώσεις τόσο στην κοινωνική σταθερότητα όσο και στην ανάπτυξη», επισύροντας ιδίως την προσοχή στο γεγονός ότι «οι κοινωνικές πιέσεις που προκλήθηκαν από τη βαθειά ύφεση και την έντονη δημοσιονομική συρρίκνωση είναι ήδη πολύ μεγάλες, και είναι πιθανόν αυτές

---

⁵⁶ Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ελλάδος (ΟΚΕ), Γνώμη πρωτοβουλίας: *Το κοινωνικό δίκτυ ασφαλείας για τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής. Προτάσεις και μέτρα πολιτικής*, Μάρτιος 2014, σελ. 2, διαθέσιμο σε: http://www.oke.gr/opinion/op_301.pdf.

⁵⁷ Eurostat, Real GDP growth rate – volume, διαθέσιμο σε: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tec00115>.

⁵⁸ Βλ. Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Ομάδα Ανάλυσης Δημόσιας Πολιτικής, *Η ανατομία της φτώχειας στην Ελλάδα του 2013*, Ενημερωτικό Δελτίο 5/2013, Μ. Ματσαγγάνης, Χ. Λεβέντη (επιμ.), σελ. 6-7, διαθέσιμο σε: http://www.paru.gr/files/newsletters/NewsLetter_05.pdf.

⁵⁹ Βλ. Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Ομάδα Ανάλυσης Δημόσιας Πολιτικής, *Η πολιτική κατά της φτώχειας στην Ελλάδα της κρίσης*, Ενημερωτικό Δελτίο 6/2013, Μ. Ματσαγγάνης, (επιμ.), σελ. 2, διαθέσιμο σε: http://www.paru.gr/files/newsletters/NewsLetter_06.pdf.

⁶⁰ Βλ. Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Ομάδα Ανάλυσης Δημόσιας Πολιτικής, *Η ανατομία της φτώχειας στην Ελλάδα του 2013*, *op.cit.*, σελ. 4.

να καταστούν ακόμη πιο ισχυρές από το βραχυπρόθεσμο στο μεσοπρόθεσμο ορίζοντα»⁶¹.

Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά στην κοινωνική προστασία των ηλικιωμένων, η **Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τα Κοινωνικά Δικαιώματα (ΕΕΚΔ) του Συμβουλίου της Ευρώπης**, στα Συμπεράσματά της για την εφαρμογή του άρθρου 4 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου του 1988 του ΕΚΧ από την Ελλάδα, που δημοσιεύθηκαν τον Ιανουάριο του 2014, καταλήγει ότι «η κατάσταση στην Ελλάδα δε συνάδει με τις επιταγές του άρθρου 4 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου στο Χάρτη του 1961, αφού δεν υπάρχει κανένα νομικό πλαίσιο το οποίο να προστατεύει τους ηλικιωμένους από τις διακρίσεις με βάση την ηλικία τους, εκτός από αυτόν του τομέα της εργασίας»⁶². Αναφορικά, δε, με το άρθρο 13 του ΕΚΧ σχετικά με το δικαίωμα σε κοινωνική και ιατρική βοήθεια, η ΕΕΚΔ σημειώνει ότι μπορεί η πρόσβαση σε κοινωνικά αγαθά να είναι δωρεάν για τις πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, όπως είναι αυτή των ηλικιωμένων, ωστόσο η αποτελεσματικότητά της και η επάρκεια των πόρων έχει αμφισβητηθεί στο παρελθόν συχνά⁶³.

Άλλωστε, όπως δεν παραλείπει να τονίσει σε κάθε ευκαιρία, καθήκον της **Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τα Κοινωνικά Δικαιώματα** είναι να αξιολογεί όχι μόνο τη νομική εφαρμογή αλλά και την εν τοις πράγμασι τήρηση των υποχρεώσεων που πηγάζουν από τον Χάρτη⁶⁴. Κάτι το οποίο συχνά αποβαίνει αδύνατο εξαιτίας της παράλειψης παροχής από την ελληνική πλευρά ειδικότερων πληροφοριών σχετικά με την πρόληψη της κακοποίησης των ηλικιωμένων, τις υπηρεσίες και εγκαταστάσεις που προσφέρονται στους ηλικιωμένους ή τις οικογένειες που τους φροντίζουν, τις παρεχόμενες υπηρεσίες υγείας ή, ακόμη, την ιδρυματική φροντίδα που παρέχεται από τους οίκους ευγηρίας⁶⁵.

Παρότι, όπως προαναφέρθηκε, η ελληνική έννομη τάξη έχει από το 2005 προβεί στη θέσπιση γενικού πλαισίου ρύθμισης για την καταπολέμηση των διακρίσεων, σύμφωνα με έρευνα της **Ευρωπαϊκής Επιτροπής**, οι πολίτες στην

---

⁶¹ ΟΟΣΑ, Επιθεωρήσεις Δημόσιας Διακυβέρνησης από τον ΟΟΣΑ, *Ελλάδα: Μεταρρύθμιση των Προγραμμάτων Κοινωνικής Πρόνοιας*, 2013, σελ. 17, διαθέσιμο σε: http://www.oecd-ilibrary.org/governance/greece-reform-of-social-welfare-programmes-greek-version_9789264203235-el

⁶² European Committee of Social Rights, *Conclusions XX-2 (2013), Greece, Articles 3, 11, 12, 13 and 14 of the 1961 Charter and Article 4 of the 1988 Additional Protocol*, January 2014, σελ. 40-43, διαθέσιμο σε: <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Conclusions/State/GreeceXX2en.pdf>.

⁶³ European Committee of Social Rights, *Conclusions XIX-2 (2009), Greece, Articles 3, 11, 12, 13, 14 and Article 4 of the Additional Protocol of the Charter*, January 2010, διαθέσιμο σε: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/conclusions/State/GreeceXIX2_en.pdf.

⁶⁴ Ειδικότερες παρατηρήσεις της ΕΕΚΔ παρατίθενται στα επόμενα κεφάλαια επί των επιμέρους ζητημάτων.

⁶⁵ European Committee of Social Rights, *Conclusions XX-2 (2013), Greece, op.cit.*, σελ. 40-43.

Ελλάδα θεωρούν (πολύ περισσότερο από την πλειονότητα στην ΕΕ) ότι όλες οι μορφές διακρίσεων για τις οποίες ρωτήθηκαν είναι διαδεδομένες στη χώρα τους. Ο παράγοντας «ηλικία» είναι μεταξύ των αναφερόμενων μορφών διακρίσεων με αρκετά υψηλό ποσοστό, που αγγίζει το 43%. Επίσης, σύμφωνα με την ίδια έρευνα, σε ό,τι αφορά στην απασχόληση, η άνω των 55 ετών ηλικία του υποψηφίου συνιστά το σημαντικότερο παράγοντα - μειονέκτημα για την πρόσληψή του, με ποσοστό 54% των ερωτηθέντων, ενώ στην ίδια θεματική ενότητα 82% των ερωτηθέντων απάντησαν ότι η άνω των 55 ετών ηλικία, ως λόγος διάκρισης στην αγορά εργασίας, επιδεινώνεται λόγω της οικονομικής κρίσης⁶⁶.

Η ΕΕΔΑ επισημαίνει ότι η επιλογή εμπάθυνας στις παρακάτω θεματικές δεν παραγνωρίζει τη σπουδαιότητα των λοιπών δικαιωμάτων των ηλικιωμένων ατόμων, ούτε υποτιμά τα ζητήματα που παραμένουν ανοικτά στη Χώρα μας επί άλλων κρίσιμων δικαιωμάτων. Δεδομένης όμως της αναπόδραστης ανάγκης να αναλυθούν οι σημαντικότερες και πλέον επείγουσες προκλήσεις για την προστασία των δικαιωμάτων των ηλικιωμένων ατόμων στην Ελλάδα, η ΕΕΔΑ εστιάζει στα εξής:

A. Ατομικά και πολιτικά δικαιώματα

Αυτονομία και συμμετοχή

Η αύξηση του πληθυσμού των ατόμων άνω των 50, η εργασιακή και κοινωνικοασφαλιστική ανασφάλεια και συγχρόνως η μη αξιοποίηση των γνώσεων και της εμπειρίας τους έχει σαν αποτέλεσμα την περιθωριοποίηση και τον αποκλεισμό μεγάλου ανθρώπινου δυναμικού και της προσφοράς του στην κοινωνία. Πρόκειται για σημαντική πρόκληση σε ό,τι αφορά στην προστασία των ηλικιωμένων ατόμων: αυτό που κυρίως τους αρνείται η εποχή μας είναι η ισότιμη συμμετοχή τους στα κοινά, οδηγώντας τους σε μια σταδιακή απομόνωση και υποβάθμιση.

Άμεση συνέπεια της περιθωριοποίησής τους είναι η παραβίαση της αυτονομίας τους και η στέρηση της δυνατότητας συμμετοχής τους στα κοινά. Η προσβασιμότητα σε δημόσιους χώρους είναι περιορισμένη έως ανύπαρκτη και οι ηλικιωμένοι βρίσκονται συχνά αντιμέτωποι με ένα περιβάλλον εχθρικό, μη προσαρμοσμένο στις ιδιαίτερες ανάγκες της τρίτης ηλικίας.

Επιπρόσθετα, μια ακόμη πτυχή του κοινωνικού αποκλεισμού των ηλικιωμένων συνδέεται με τη στροφή των δημόσιων και ιδιωτικών υπηρεσιών στην ψηφιακή τεχνολογία (e-banking, e-commerce, e-learning, e-health). Οι εφαρμογές

---

⁶⁶ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ευρωβαρόμετρο, *Οι διακρίσεις στην ΕΕ το 2012*, Ιούνιος 2012, πίνακες 1 και 4, διαθέσιμο σε: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_393_fact_el_el.pdf.

της ψηφιακής τεχνολογίας έχουν επηρεάσει καταρχάς θετικά τη λειτουργία του Κράτους, όμως έχουν εισαχθεί χωρίς μέριμνα για τις ιδιαίτερες ανάγκες ομάδων του πληθυσμού που δεν είναι αντικειμενικά σε θέση να έχουν πρόσβαση σε αυτές. Σε ό,τι αφορά δε τα ηλικιωμένα άτομα, αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας νέας μορφής «ψηφιακού αποκλεισμού» (ή αλλιώς «ψηφιακού χάσματος»), ο οποίος εμπεριέχει σημαντικές κοινωνικές προεκτάσεις, καθώς οι ώριμες ηλικιακά ομάδες είναι πολύ πιο ευάλωτες στον κίνδυνο αυτό λόγω της μη πρόσβασης στα μέσα και πολύ περισσότερο τις εφαρμογές των νέων τεχνολογιών. Το ψηφιακό χάσμα δυνητικά μπορεί να συσσωρεύει νέες ανισότητες, που ενισχύουν και επιβαρύνουν τις υπάρχουσες, όπως την περιθωριοποίηση και τον κοινωνικό-ψηφιακό αποκλεισμό. Οι ανισότητες, δε, που προκύπτουν έχουν σοβαρές επιπτώσεις στην παιδεία, την υγεία, την κοινωνική πρόνοια, την πρόσβαση στην αγορά εργασίας και τη χρήση υπηρεσιών της δημόσιας διοίκησης, καθώς συνδέονται συχνά με σοβαρότατες συνέπειες διοικητικής φύσης, όπως η επιβολή διοικητικών κυρώσεων⁶⁷.

Οι διαπιστώσεις αυτές επαληθεύονται από την έρευνα του Ειδικού Ευρωβαρομέτρου, σύμφωνα με τα ευρήματα της οποίας υψηλό είναι το ποσοστό των ελλήνων πολιτών (67%) που θεωρούν τη Χώρα τους «μη-φιλική απέναντι στην ηλικία»⁶⁸.

Η ανεπάρκεια των παροχών που απευθύνονται στα ηλικιωμένα άτομα φαίνεται να είναι απόλυτη έναντι ιδίως των ατόμων της λεγόμενης «τέταρτης ηλικίας»⁶⁹, οι οποίοι βρίσκονται εξ' ορισμού σε δυσμενέστερη θέση από τους υπόλοιπους ηλικιωμένους, καθώς στην ευάλωτη αυτή περίοδο της ζωής του το άτομο, με τη βιολογική φθορά, τις ασθένειες και την αύξηση των ατυχημάτων, αδυνατεί να αυτοεξυπηρετηθεί. Για να συνεχίσει το ηλικιωμένο άτομο να ζει με αξιοπρέπεια και αυτοσεβασμό, έχει ανάγκη από συμπαράσταση, στο βαθμό που μειώνεται η κοινωνική, συναισθηματική και οικονομική του αυτάρκεια. Στη φάση αυτή, στο βαθμό μάλιστα που στη σύγχρονη συγκυρία στην Ελλάδα η οικογένεια αδυνατεί να ανταποκριθεί ικανοποιητικά στις ανάγκες του ηλικιωμένου, η Πολιτεία και Τοπική Αυτοδιοίκηση οφείλουν να αναλάβουν την ευθύνη για την αξιοπρεπή του προστασία και διαβίωση.

---

⁶⁷ Βλ. σχετικά 50και Ελλάς, *Θέσεις και προτάσεις για την Ενεργό και Υγιή Γήρανση στην Ελλάδα*, Απρίλιος 2013, σελ. 17, διαθέσιμο σε: http://www.50plus.gr/images/files/50kaiHellas_Position_Paper_on_Active_and_Healthy_Ageing.pdf.

⁶⁸ European Commission, Special Eurobarometer 378, *Active Ageing*, January 2012, σελ. 107, διαθέσιμο σε: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_378_en.pdf.

⁶⁹ Η «τέταρτη ηλικία» περιλαμβάνει, σύμφωνα με τον προτεινόμενο ορισμό της, άτομα ηλικιωμένα, συνήθως άνω των 80 ετών, που δεν είναι σε θέση να αυτοεξυπηρετούνται. Το όριο χρονολογικής ηλικίας είναι πάντα σχετικός παράγοντας. Βλ. έτσι και *supra*, σελ. 3.

Η ενίσχυση της αυτονομίας και η ενθάρρυνση της κοινωνικής συμμετοχής των ηλικιωμένων είναι θεμελιώδους σημασίας, δεδομένου ότι έχει αποδειχθεί ότι υπάρχει συνάφεια μεταξύ της μείωσης της φυσικής τους ικανότητας και της υποκειμενικής τους αίσθησης απομόνωσης.

Η Ελλάδα έχει να επιδείξει μια ενδιαφέρουσα καλή πρακτική για τη διασφάλιση της αυτονομίας των ηλικιωμένων στο σπίτι τους, καθώς με προγράμματα όπως το «Βοήθεια στο Σπίτι» και το «Τηλεβοήθεια στο Σπίτι» έχει παράσχει τη δυνατότητα άμεσης επικοινωνίας σε μοναχικούς διαβιούντες μη αυτοεξυπηρετούμενους ηλικιωμένους με το συγγενικό ή φιλικό τους περιβάλλον καθώς και με υπηρεσίες άμεσης παρέμβασης, έτσι ώστε να αισθάνονται λιγότερο ευάλωτοι και ανασφαλείς και να παραμένουν στο χώρο της επιλογής τους⁷⁰. Η ΕΕΔΑ δράττεται της ευκαιρίας προκειμένου να εκφράσει στο σημείο αυτό την ανησυχία της για το γεγονός ότι η λειτουργία ενός τόσο σημαντικού έργου της κοινωνικής πολιτικής εξαρτάται ουσιαστικά για τη χρηματοδότησή του από ευρωπαϊκά προγράμματα. Οι υπηρεσίες αυτές θα έπρεπε να ενταχθούν σε ένα πλαίσιο δημόσιων, δωρεάν παροχών υγείας και πρόνοιας, σταθερά προβλεπόμενων και χρηματοδοτούμενων από τον κρατικό προϋπολογισμό.

Επίσης, επισημαίνεται ότι ήδη από το 2009, λειτουργούν σε πολλούς νομούς της χώρας «Σχολές Γονέων» της Γενικής Γραμματείας Δια Βίου Μάθησης του Υπουργείου Παιδείας, στο πλαίσιο των οποίων περισσότεροι από 5.000 εκπαιδευόμενοι παρακολούθησαν 295 σεμινάρια εστιασμένα στη θεματική της θέσης των ατόμων τρίτης ηλικίας στην κοινωνία, τις ειδικότερες ανάγκες που έχουν και δυσκολίες που αντιμετωπίζουν, καθώς επίσης και τους τρόπους με τους οποίους η κοινωνία μπορεί να ανταποκριθεί σε αυτές⁷¹.

Η ΕΕΔΑ, αναγνωρίζοντας την ανάγκη σεβασμού της αξιοπρέπειας των ηλικιωμένων ατόμων και το αναφαίρετο δικαίωμά τους να διάγουν τη ζωή τους με ανεξάρτητο και αυτόνομο τρόπο, συντάσσεται στο σημείο αυτό με τις Συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης για την **Προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ηλικιωμένων ατόμων**⁷² και εκτιμά ότι, για τη στήριξη της ενεργού γήρανης και της κοινωνικής συμμετοχής των ηλικιωμένων, η θεσμοθέτηση των ανωτέρων συστημάτων κοινωνικής προστασίας είναι πολύ σημαντική, ωστόσο από μόνη της δεν είναι επαρκής.

---

⁷⁰ Υπουργείο Δικαιοσύνης, Γενική Γραμματεία Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, *Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου*, Μάρτιος 2014, σελ. 207-209.

⁷¹ Συμβούλιο της Ευρώπης, Επιτροπή Υπουργών, *Σύσταση CM/REC (2014) 2 προς τα κράτη-μέλη σχετικά με την προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ηλικιωμένων ατόμων*, *op.cit.*, σελ. 4.

⁷² *Idem*, Συμβούλιο της Ευρώπης, Επιτροπή Υπουργών, *Σύσταση CM/REC (2014) 2 προς τα κράτη-μέλη σχετικά με την προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ηλικιωμένων ατόμων*, *op.cit.*, σελ. 3-4.

Ενημερωμένη συναίνεση στη φροντίδα υγείας

Η μείωση της κινητικότητας και της αυτονομίας των ηλικιωμένων ατόμων σε συνδυασμό με τις αυξημένες ανάγκες τους σε παροχή μακροχρόνιας φροντίδας υγείας και το παραδοσιακά «πατερναλιστικό» πρότυπο σχέσεων ιατρού-ασθενούς, το οποίο ίσχυε μέχρι πρόσφατα στη Χώρα μας, δημιουργούν συχνά προβλήματα στην εφαρμογή της αρχής της συναίνεσης του ασθενούς στην ιατρική πράξη. Η επίτευξη ισορροπίας μεταξύ της προστασίας των ηλικιωμένων ατόμων και της αυτονομίας τους δε φαίνεται να είναι πάντα εφικτή.

Η εφαρμογή της αρχής της αυτονομίας των ηλικιωμένων ατόμων, παρόλα αυτά, δε θα έπρεπε να βρίσκεται σε διαρκή σύγκρουση με την ανάγκη διασφάλισης της προστασίας τους. Η Σύμβαση του Οβιέδο για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και τη Βιοϊατρική αποτελεί το πρώτο νομοθέτημα του διεθνούς δικαίου με δεσμευτική ισχύ που ενσωμάτωσε τη «συναίνεση ύστερα από ενημέρωση» για οποιανδήποτε ιατρική πράξη. Πέρα από τη Σύμβαση, στο ελληνικό δίκαιο ρητές προβλέψεις περιλαμβάνουν τόσο ο Κώδικας Ιατρικής Δεοντολογίας (ΚΙΔ - Ν 3418/ 2005⁷³) όσο και ειδικά νομοθετήματα⁷⁴. Η προϋπόθεση της συναίνεσης του ασθενούς (άρθρα 11 και 12 Ν 3418/ 2005⁷⁵) δε συνιστά πλέον μόνο δικαίωμα του ασθενούς, ως όριζε ο Ν 2071/1992⁷⁶, αλλά είναι και ουσιαστική υποχρέωση του ιατρού έναντι του ασθενούς, πριν από την επιχείρηση οποιασδήποτε ιατρικής πράξης. Περαιτέρω, η διάταξη του άρθρου 12, παρ. 1, του Ν 3418/2005 εισάγει ρητώς απαγορευτικό κανόνα ορίζοντας, κατά λέξη, ότι *«ο ιατρός δεν επιτρέπεται να προβεί στην εκτέλεση οποιασδήποτε ιατρικής πράξης χωρίς την προηγούμενη συναίνεση του ασθενούς»*, διάταξη από την οποία αβίαστα συνάγεται ότι η ενημέρωση και στη συνέχεια η λήψη της συναίνεσης του ασθενούς ανάγονται σε απαραίτητους όρους της νομιμότητας της ιατρικής πράξης, η παράβαση των οποίων καθιστά παράνομη τη διενέργειά της⁷⁷.

Ωστόσο, όπως πολύ χαρακτηριστικά αναφέρεται σε σχετική Γνώμη της Εθνικής Επιτροπής Βιοηθικής, το ίδιο το παράδειγμα της διάταξης του Κώδικα Ιατρικής Δεοντολογίας είναι που καταδεικνύει ότι το παραδοσιακό πρότυπο σχέσεων ασθενούς - ιατρού δεν έχει εγκαταλειφθεί πλήρως στην Ελλάδα, καθώς σε προηγούμενη διάταξή του αναφέρει ότι *«ο ιατρός, κατά την άσκηση της ιατρικής,*

---

⁷³ ΦΕΚ Α' 287/28.11.2005.

⁷⁴ Για την υποβοηθούμενη αναπαραγωγή, τις μεταμοσχεύσεις κ.λπ.

⁷⁵ ΦΕΚ Α' 287/28-11-2005.

⁷⁶ ΦΕΚ Α' 123/15.7.1992.

⁷⁷ Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής, *Συναίνεση στη σχέση ιατρού - ασθενούς*, Γνώμη και Έκθεση, Απρίλιος 2010, σελ. 13, διαθέσιμο σε: http://www.bioethics.gr/images/pdf/GNOMES/informed_consent_opinion_report_gr.pdf.

ενεργεί με πλήρη ελευθερία, στο πλαίσιο των γενικά αποδεκτών κανόνων και μεθόδων της ιατρικής επιστήμης», διατηρώντας το «δικαίωμα για επιλογή μεθόδου θεραπείας, την οποία κρίνει ότι υπερτερεί σημαντικά έναντι άλλης, για τον συγκεκριμένο ασθενή, με βάση τους σύγχρονους κανόνες της ιατρικής επιστήμης» (άρθρο 3, παρ. 3, Ν 3418/ 2005).

Ο περιορισμός στο χρόνο επικοινωνίας ιατρού – ασθενούς, η ασάφεια ως προς την κατάλληλη έκταση της ενημέρωσης, η ελλιπής εκπαίδευση των ιατρών ως προς τις σχέσεις που απαιτείται να αναπτύξουν με τους ασθενείς και η έλλειψη εξοικείωσης του γενικού κοινού προς τα δικαιώματα και τις δυνατότητες κάθε προσώπου που προσφεύγει σε υπηρεσίες υγείας, είναι παράγοντες που σε συνδυασμό με τη μείωση της αυτονομίας των ηλικιωμένων ατόμων θέτουν προσκόμματα και σε πολλές περιπτώσεις καθιστούν πρακτικά αδύνατη την πλήρη απόλαυση τους δικαιώματος κάθε ηλικιωμένου ατόμου σε εξατομικευμένες πληροφορίες, συμβουλές και συγκατάθεση κατόπιν ενημέρωσης.

Επίσης έχει έντονα κατακριθεί η πρακτική απόκρυψης πληροφοριών από τους ηλικιωμένους ασθενείς και η αποκάλυψή τους σε συγγενικά πρόσωπα, γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας που χρήζουν φροντίδας να παραμένουν παθητικοί δέκτες, χωρίς να εμπλέκονται καθόλου στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων σε θέματα που τους αφορούν. Εφόσον, όμως, ο ασθενής είναι ικανός να συναινεί⁷⁸ και δεν έχει αρνηθεί να ενημερωθεί ασκώντας το δικαίωμα άγνοιας⁷⁹, η πρακτική αυτή, ακόμη και όταν οφείλεται στο φόβο διατάραξης της ψυχικής ισορροπίας του ασθενούς, διασπά τη θεμελιώδη σύνδεση μεταξύ ενημέρωσης και συναίνεσης, με κίνδυνο να προκληθεί σε εκείνον σύγχυση⁸⁰.

Προστασία από βία και κακοποίηση

Η κακοποίηση ηλικιωμένων ατόμων αναγνωρίζεται ολοένα και περισσότερο ως μείζον κοινωνικό πρόβλημα όχι μόνο σε διεθνές ή ευρωπαϊκό επίπεδο⁸¹, αλλά και στη Χώρα μας. Κι αυτό, παρά τη σημαντική έλλειψη δεδομένων για το μέγεθος του

---

⁷⁸ Σύμφωνα με την κρατούσα άποψη στη Χώρα μας, η συναίνεση του ασθενούς είναι ανεξάρτητη από τη δικαιοπρακτική του ικανότητα. Προϋπόθεση του «σχυρού» της συναίνεσης αποτελεί η δυνατότητα του ασθενούς να κατανοεί τα πράγματα τη στιγμή που δίνει τη συναίνεσή του αλλά και όταν διενεργείται η ιατρική πράξη.

⁷⁹ Σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 11, παρ. 2, ΚΙΔ, ο ασθενής έχει δικαίωμα να μην ενημερωθεί (δικαίωμα άγνοιας) και να ζητήσει από τον ιατρό να ενημερώσει αποκλειστικά άλλο ή άλλα πρόσωπα, που ο ίδιος θα υποδείξει.

⁸⁰ *Idem*, σελ. 15.

⁸¹ Βλ. σχετικά World Health Organization, Regional Office for Europe, *European report on preventing elder maltreatment*, 2011, σελ. 1-9, διαθέσιμο σε: http://www.inpea.net/images/WHO_EU_Report_Elder_Mistreatment_2011.pdf.

προβλήματος. Όπως τόνισε και η εκπρόσωπος του Συνηγόρου του Πολίτη στη σχετική διαβούλευση που πραγματοποιήθηκε με τους φορείς, δυστυχώς στην Ελλάδα τα δεδομένα που αφορούν περιστατικά κακοποίησης ηλικιωμένων ατόμων είναι εξαιρετικά περιορισμένα, καθώς όχι μόνο τα ίδια τα ηλικιωμένα άτομα φοβούνται να καταθέσουν την εμπειρία τους, αλλά δεν υφίσταται και καμία εθνική πολιτική συστηματικής καταγραφής των περιστατικών αυτών βίας και κακοποίησης ηλικιωμένων ατόμων. Οι τύποι, δε, κακοποίησης ηλικιωμένων είναι πολλοί και συνήθως συμβαίνουν ταυτόχρονα περισσότεροι από ένας: σωματική κακοποίηση, ψυχολογική κακοποίηση, η οποία συμπεριλαμβάνει τη συναισθηματική, πνευματική και λεκτική κακοποίηση, οικονομική κακοποίηση, σεξουαλική κακοποίηση, κοινωνική κακοποίηση, καθώς επίσης και παραμέληση⁸².

Σε ό,τι αφορά στη σωματική κακοποίηση, τα περιστατικά που καταγράφονται κάθε χρόνο αναδεικνύουν το πρόβλημα της ελλιπούς ή ανύπαρκτης εποπτείας όχι μόνο στους οίκους ευγηρίας, αλλά πολύ περισσότερο στην κατ' οίκον φροντίδα. Τα στατιστικά στοιχεία δείχνουν, άλλωστε, ότι περίπου το 70% όσων ασκούν βία σε ηλικιωμένα άτομα είναι μέλη της οικογένειας ή του στενού τους κύκλου, εκ των οποίων η πλειοψηφία είναι είτε οι σύντροφοί τους, είτε τα τέκνα τους⁸³. Αξιζει να σημειωθεί, ότι στους πρώτους 36 μήνες λειτουργίας της (12.04.11 – 31.04.14) η Εθνική Γραμμή SOS 10-65 δέχθηκε 595 κλήσεις για καταγγελίες κακοποίησης ηλικιωμένων⁸⁴.

---

⁸² Βλ. σχετικά J.J.F. Soares, H. Barros, Fr. Torres-Gonzales, El. Ioannidi-Kapolou, G. Lamura, J. Lindert, J. de Dios Luna, G. Macassa, M.G. Melchiorre, M. Stank, *ABUEL. Abuse and Health Among Elderly People*, 2010, σελ. 22, διαθέσιμο σε: <http://www.hig.se/download/18.3984f2ed12e6a7b4c3580003555/ABUEL.pdf>.

⁸³ N. Georgantzi, *Elder abuse and neglect in the European Union UN Open-ended Working Group on Ageing*, 21-24 August 2012, διαθέσιμο σε: <http://social.un.org/ageing-working-group/documents/ElderAbuseNGOEWG2012.pdf>.

⁸⁴ Σύμφωνα με έρευνα των συνεργατών του Γραφείου Τύπου της ΜΚΟ Γραμμή Ζωής, από τα δημοσιοποιημένα περιστατικά κακομεταχείρισης ηλικιωμένων, προκύπτουν για την πενταετία 2010 – 2014 (μέχρι σήμερα) τα εξής στοιχεία, τα οποία δεν είναι βέβαια απόλυτα, αλλά δίνουν μια εικόνα μεγέθους του προβλήματος: 27 ηλικιωμένοι, δολοφονήθηκαν, 390 ηλικιωμένοι, έπεσαν θύματα βιαιοπραγίας, 7 ηλικιωμένες, έπεσαν θύματα σεξουαλικής κακοποίησης και 192 ηλικιωμένοι, έπεσαν θύματα οικονομικής κακοποίησης. Βλ. Γραμμή Ζωής, Δελτίο Τύπου «Παγκόσμια Ημέρα κατά της Κακομεταχείρισης των Ηλικιωμένων. Η βοήθεια υπάρχει! Και είναι διαθέσιμη σε όλους! 1065: Εθνική Τηλεφωνική Γραμμή SOS για ηλικιωμένους», διαθέσιμο σε: <http://lifelinehellas.gr/%cf%80%ce%b1%ce%b3%ce%ba%cf%8c%cf%83%ce%bc%ce%b9%ce%b1-%ce%b7%ce%bc%ce%ad%cf%81%ce%b1-%ce%ba%ce%b1%cf%84%ce%ac-%cf%84%ce%b7%cf%82-%ce%ba%ce%b1%ce%ba%ce%bf%ce%bc%ce%b5%cf%84%ce%b1%cf%87%ce%b5%ce%af-2/>.

B. Κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα

Δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση και ασφάλεια

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, στην πρόσφατη Σύστασή της για τα δικαιώματα των ηλικιωμένων, η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης αναφέρει ότι οι ηλικιωμένοι πρέπει να έχουν πρόσβαση σε επαρκείς πόρους, ώστε να διασφαλίζεται σε αυτούς ένα επαρκές επίπεδο διαβίωσης καθώς και η συμμετοχή τους στην δημόσια, οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική ζωή⁸⁵. Για την εξασφάλιση ενός επαρκούς επιπέδου διαβίωσης των ηλικιωμένων η απόλαυση του δικαιώματός τους σε κοινωνική ασφάλιση και ασφάλεια είναι θεμελιώδους σημασίας.

Από την άλλη πλευρά, το Διεθνές Σύμφωνο για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα αναγνωρίζει, κατά τρόπο γενικό το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση (άρθρο 9)⁸⁶. Βέβαια, η Επιτροπή οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων στο Γενικό Σχόλιο υπ' αριθμ. 6 για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα των ηλικιωμένων, λαμβάνοντας υπόψιν και τις συμβάσεις της ΔΟΕ για την κοινωνική ασφάλεια (ΔΣΕ 102 για τα ελάχιστα όρια κοινωνικής ασφάλειας και ΔΣΕ 128 περί προστασίας Αναπηρίας, Γήρατος και Επιζώντων)⁸⁷, αναφέρει ότι τα Κράτη πρέπει να λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα ώστε να θεσμοθετούν γενικά συστήματα υποχρεωτικής ασφάλισης γήρατος, μετά το πέρας μία συγκεκριμένης ηλικίας κατά τα προβλεπόμενα στο εθνικό δίκαιο⁸⁸. Μάλιστα η Επιτροπή επισημαίνει ότι για την εφαρμογή του άρθρου 9 του Συμφώνου, τα Κράτη οφείλουν, λαμβανομένων υπόψιν των διαθέσιμων πόρων, να προσφέρουν παροχές γήρατος μη ανταποδοτικού χαρακτήρα και άλλες παροχές για τους ηλικιωμένους, οι οποίοι, έχοντας φτάσει στα ηλικιακά όρια που προβλέπει το εθνικό δίκαιο, δεν έχουν συμπληρώσει τις απαιτούμενες εισφορές ή δεν έχουν

---

⁸⁵ Συμβούλιο της Ευρώπης, Επιτροπή Υπουργών, *Σύσταση CM/REC (2014) 2 προς τα κράτη-μέλη σχετικά με την προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ηλικιωμένων ατόμων*, 19 Φεβρουαρίου 2014, *op. cit.*, παρ. 21.

⁸⁶ Σύμφωνα με το άρθρο 9, «Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα κάθε προσώπου για την κοινωνική ασφάλεια, συμπεριλαμβανομένων και των κοινωνικών ασφαλίσεων».

⁸⁷ ILO, R202 - Social Protection Floors Recommendation, 2012 (No. 202), *Recommendation concerning National Floors of Social Protection*, διαθέσιμο σε: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:12100:0:NO::P12100_INSTRUMENT_ID,P12100_LANG_CODE:3065524,en:NO, και ILO, R162 - Older Workers Recommendation, 1980 (No. 162), *Recommendation concerning Older Workers*, διαθέσιμο σε: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0:NO:12100:P12100_ILO_CODE:R162.

⁸⁸ ΟΗΕ, Επιτροπή ΔΣΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο αρ. 6, *Τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα των ηλικιωμένων προσώπων*, *op. cit.*, παρ. 27.

δικαίωμα σε σύνταξη γήρατος ή άλλες κοινωνικές παροχές, και δεν διαθέτουν άλλη πηγή εισοδήματος⁸⁹.

Στο σημείο αυτό, η ΕΕΔΑ επισημαίνει το γεγονός ότι σύμφωνα με έρευνα του Ινστιτούτου Μικρών Επιχειρήσεων της Γενικής Συνομοσπονδίας Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδας (ΙΜΕ-ΓΣΕΒΕΕ), βασική, ίσως και μοναδική στήριξη μεγάλου αριθμού των νοικοκυριών (σε ποσοστό 48,6%) αποτελούν τα εισοδήματα από συντάξεις⁹⁰. Σε ένα εκ των δύο νοικοκυριών στην Ελλάδα, οι ηλικιωμένοι συνταξιούχοι στηρίζουν τα άνεργα μέλη της οικογένειάς τους, γεγονός που καθιστά την προστασία του συστήματος κοινωνικής ασφάλειας επιτακτικότερη από ποτέ.

Περαιτέρω, σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, οι πληθυσμιακές μεταβολές που συντελούνται τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας έχουν άμεση και έντονη επίδραση στην αγορά εργασίας και στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης. Οι ηλικιωμένοι σήμερα ζουν περισσότερο και υγιέστερα από ό,τι αυτοί των προηγούμενων γενεών. Το 2010, η προσδοκώμενη αναμενόμενη ζωή (Ελλάδα) στην ηλικία των 65 ετών ήταν 17 χρόνια για τους άνδρες και 21 χρόνια για τις γυναίκες. Ακόμη, η πιθανότητα επιβίωσης ενός νεογέννητου αγοριού μέχρι και την ηλικία των 65 ετών είναι άνω του 80%, ενώ η αντίστοιχη πιθανότητα για ένα κορίτσι είναι άνω του 90%. Η εξέλιξη αυτή σημαίνει ότι η αύξηση του προσδόκιμου ζωής υποδηλώνει την καταβολή συνταξιοδοτικών παροχών για ακόμα πιο μακρές περιόδους. Η γήρανση του πληθυσμού και η συρρίκνωση του πληθυσμού σε ηλικία εργασίας επηρεάζει είτε άμεσα, είτε έμμεσα την διάρθρωση του εργατικού δυναμικού, τις συνθήκες προσφοράς και αποτελεσματικότητας της αγοράς εργασίας καθώς και την μακροχρόνια βιωσιμότητα του Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης⁹¹.

Άλλωστε, πρόσφατη ανάλυση που δημοσιεύτηκε από την ΔΟΕ, καταδεικνύει με τον πλέον γλαφυρό τρόπο, την ανάγκη αντιμετώπισης των πληθυσμιακών προκλήσεων δια της προώθησης της απασχόλησης και της κοινωνικής προστασίας, αναδεικνύοντας ως προτεραιότητα την διεύρυνση της συνταξιοδοτικής κάλυψης και την εξασφάλιση της αποτελεσματικής πρόσβασης στην υγεία και την φροντίδα των ηλικιωμένων ατόμων⁹².

---

⁸⁹ ΟΗΕ, Επιτροπή ΔΣΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο αρ. 6, *Τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα των ηλικιωμένων προσώπων*, *op. cit.*, παρ. 30. Βλ. επίσης ΟΗΕ, Επιτροπή ΔΣΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο αρ. 19 για το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλεια, παρ. 15.

⁹⁰ Έρευνα ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, *Εισόδημα – Δαπάνες Νοικοκυριών*, 23-01-2014, διαθέσιμη σε: <http://www.imegsevee.gr/component/content/article/52-deltia-tupou-ime-gsevee/786-23-01-2014-l-r>.

⁹¹ ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, *Κοινωνική Ασφάλιση και οι Επιπτώσεις της Γήρανσης του Πληθυσμού στο Ασφαλιστικό Σύστημα της Ελλάδος 2013-2050*, Αθήνα, 9.12.2013.

⁹² ILO, *Social protection for older person: key policy trends and statistics* / International Labour Office, Social Protection Department. - Geneva: ILO, 2014, διαθέσιμο σε: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_310211.pdf.

Η ΕΕΔΑ επισημαίνει όμως ότι στην Ελλάδα, οι κοινωνικο-ασφαλιστικές παρεμβάσεις, στο πλαίσιο δε και των αλληπάληλων μέτρων λιτότητας, επιχειρούν να αντιμετωπίσουν τις επιπτώσεις του δημογραφικού ελλείμματος μέσω της δραστικής μείωσης των συνταξιοδοτικών παροχών, και όχι μέσω της διαμόρφωσης μίας δυναμικής μακράς πνοής δημογραφικής πολιτικής που θα θωρακίζει το Σύστημα Κοινωνικής Ασφάλισης με νέους πόρους από την αναπτυξιακή λειτουργία της οικονομίας.

Η ΕΕΔΑ σημειώνει ότι το Σύστημα Κοινωνικής Ασφάλισης έχει πληγεί σοβαρά εξαιτίας των εκτεταμένων δημοσιονομικών παρεμβάσεων και των μέτρων λιτότητας, με αποτέλεσμα τα κοινωνικο-ασφαλιστικά δικαιώματα των ηλικιωμένων να έχουν τεθεί υπό σοβαρή διακινδύνευση⁹³.

Στο πλαίσιο αυτό, η ΕΕΔΑ διαπιστώνει ότι το κοινωνικό κράτος στην Ελλάδα αντιμετωπίζεται ως «υποκείμενο της κρίσης» που «ευθύνεται» για τον δημοσιονομικό εκτροχιασμό⁹⁴, ενώ στη πραγματικότητα αποτελεί «αντικείμενο» της κρίσης, το οποίο συνεχώς αποδυναμώνεται και αποδομείται, με ρυθμίσεις που περικόπτουν τις παροχές και τα κοινωνικά δικαιώματα, αυξάνοντας με βίαιο τρόπο τα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης και δυσχεραίνοντας τις προϋποθέσεις παροχής κοινωνικοασφαλιστικών παροχών και μάλιστα σε ομάδες που χρήζουν ιδιαίτερης και διαρκούς κοινωνικής προστασίας.

Τα μέτρα λιτότητας που υιοθετήθηκαν στο πλαίσιο του προγράμματος δημοσιονομικής προσαρμογής της Ελλάδας, πέραν της δραστικής και μόνιμης πλέον μείωσης των κοινωνικοασφαλιστικών παροχών που επέφεραν, συντελούν στη ριζική αναμόρφωση του Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης της χώρας. Αυτή η αναμόρφωση συντελείται μέσω αφενός της σταδιακής απόσυρσης του Κράτους από την υποχρέωση συγχρηματοδότησης του Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης σε ό,τι αφορά τις κύριες και τις επικουρικές συντάξεις (περιοριζόμενο από 1.1.2015

---

⁹³ Χαρακτηριστικό παράδειγμα, το οποίο επισημάνθηκε και στη διαβούλευση της 30^{ης}-6-2014 από τον Συνήγορο του Πολίτη, αφορά το ζήτημα των προϋποθέσεων χορήγησης σύνταξης σε ομογενείς ανασφάλιστους υπερήλικες. Οι τροποποιήσεις που επέφερε ο Ν 4093/2012 οδηγούν στην πλήρη στέρηση της σύνταξης ανασφάλιστου υπερήλικα από πρόσωπα τα οποία ανήκουν σε ιδιαίτερος ευπαθή ομάδα του πληθυσμού. Όπως αναφέρει σε Πόρισμά του ο Συνήγορος του Πολίτη, μεγάλος αριθμός ανασφάλιστων υπερήλικων, ήδη συνταξιούχων, που λαμβάνουν μικρή σύνταξη από τις χώρες τους ή δεν έχουν συμπληρώσει 20ετία διαμονής στην Ελλάδα στερούνται πλέον την παροχή σύνταξης από 1ης.3.2013. Ο Συνήγορος του Πολίτη επίσης επισημαίνει ότι, ενόψει της ιδιαίτερα χαμηλής σύνταξης που λαμβάνουν οι παλιννοστούντες ομογενείς, η στέρηση της σύνταξης ανασφάλιστου υπερήλικα, θα δημιουργήσει ζητήματα αξιοπρεπούς διαβίωσής τους. Βλ. και για τις προτάσεις του ΣτΠ για το θέμα: ΣτΠ, *Παρέμβαση του Συνηγόρου σχετικά με τις προϋποθέσεις χορήγησης σύνταξης σε ομογενείς ανασφάλιστους υπερήλικες*, Ιούνιος 2013, διαθέσιμο σε: <http://www.synigoros.gr/resources/docs/382276.pdf>.

⁹⁴ Βλ. Μ. Ματσαγγάνης, *Η κοινωνική πολιτική σε δύσκολους καιρούς*, Εκδόσεις Κριτική, Κεφ. 1^ο.

μόνο στη χρηματοδότηση της «βασικής» σύνταξης⁹⁵) και αφετέρου των δραστικών παραμετρικών αλλαγών⁹⁶ σε βάρος ασφαλιστικών δικαιωμάτων και προσδοκιών των ασφαλισμένων. Όταν δε οι φορείς κοινωνικής ασφάλισης δεν έχουν την απαραίτητη για την ικανοποίησή τους χρηματοδότηση, δεν διασφαλίζεται το μέλλον των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων.

Η ΕΕΔΑ επισημαίνει ότι το ασφαλιστικό ζήτημα είναι ένα ανοιχτό κοινωνικό ζήτημα, πάντα επίκαιρο, που πρέπει να αντιμετωπίζεται διαρκώς, στο πλαίσιο συνεχούς κοινωνικού διαλόγου και με σεβασμό σε ορισμένες θεμελιώδεις αρχές. Στο πλαίσιο και της σχετικής Γνώμης της ΟΚΕ⁹⁷, η ΕΕΔΑ τονίζει τη σπουδαιότητα των αρχών αυτών, οι οποίες διαμορφώνονται ως εξής:

α. Η κοινωνική ασφάλιση είναι δημόσια, καθολική και υποχρεωτική για όλους τους εργαζόμενους, Έλληνες και νόμιμα εγκατεστημένους αλλοδαπούς.

β. Το Κράτος εγγυάται τη βιωσιμότητα, τη λειτουργία, τη σταθερή χρηματοδότηση και τον κοινωνικό χαρακτήρα του συστήματος υγείας, πρόνοιας και συνταξιοδότησης στη χώρα μας.

γ. Το ασφαλιστικό σύστημα θα πρέπει να διέπεται από την αρχή της ίσης μεταχείρισης των πολιτών της χώρας και να είναι κοινωνικά δίκαιο, οικονομικά βιώσιμο και να προάγει την αλληλεγγύη των γενεών.

δ. Η ασφαλιστική μεταρρύθμιση πρέπει να συνδέεται με την αναμόρφωση του φορολογικού συστήματος προς την κατεύθυνση της δικαιότερης κατανομής των βαρών.

ε. Η ασφαλιστική μεταρρύθμιση θα πρέπει επίσης να συνδέεται με μία ενεργή και αποτελεσματική πολιτική για την αύξηση της απασχόλησης.

στ. Η πολιτική στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης θα πρέπει να συνεκτιμά και τις αναπτυξιακές παραμέτρους των μέτρων που λαμβάνονται. Και αυτό γιατί η μεταρρύθμιση του ασφαλιστικού συστήματος έχει επιπτώσεις σε κρίσιμα μεγέθη της οικονομίας, όπως στην ανάπτυξη, την απασχόληση και την ανταγωνιστικότητα, μεγέθη τα οποία με τη σειρά τους θα καθορίσουν και τις δυνατότητες του ίδιου του ασφαλιστικού συστήματος.

ζ. Η διοίκηση των ασφαλιστικών ταμείων κύριας ασφάλισης θα πρέπει να βασίζεται στην ίση τριμερή εκπροσώπηση κράτους, εργοδοτών και εργαζομένων.

---

⁹⁵ Άρθρο 37 Ν 3863/2010 (ΦΕΚ Α' 115/15.7.2010), άρθρο 3 Ν. 3865/2010 (ΦΕΚ Α' 120/21.7/2010)

⁹⁶ Όπως για παράδειγμα, οι ευθείες περικοπές των συντάξεων που επέφεραν διαδοχικά σωρευτικές μειώσεις της τάξεως έως και 50%, η αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης από τα 60 στα 67 έτη, η διεύρυνση της περιόδου εισφορών από τα 35 στα 40 έτη.

⁹⁷ ΟΚΕ, Γνώμη αριθμ. 241/5-7-2010 για το Σχέδιο του μετέπειτα Ν 3863/2010, διαθέσιμη σε: http://www.oke.gr/opinion/op_295.pdf.

η. Λόγοι αποτελεσματικότητας αλλά και η προαναφερθείσα αρχή της ισότητας, επιβάλλουν την εντατικοποίηση των προσπαθειών για τον περιορισμό της εισφοροδιαφυγής και τον έλεγχο της αδήλωτης εργασίας, αρνητικά φαινόμενα που χαρακτηρίζουν το ελληνικό ασφαλιστικό σύστημα.

θ. Η βιωσιμότητα του ασφαλιστικού μας συστήματος συνδέεται και με το δημογραφικό ζήτημα της χώρας μας, που συνιστά ένα μείζον ζήτημα που την επηρεάζει. Για την αντιμετώπιση αυτού του θέματος θα πρέπει να διαμορφωθούν άμεσα αποτελεσματικές πολιτικές. Προς την κατεύθυνση αυτή δεν έχουν γίνει ούτε καν βήματα.

ι. Οι εκάστοτε αλλαγές στο Ασφαλιστικό Σύστημα δεν πρέπει να ανατρέπουν ώριμες προσδοκίες⁹⁸, αλλά να αναβαθμίζουν το σύστημα και να ενδυναμώνουν τις σχέσεις αξιοπιστίας κράτους-πολίτη, ώστε να αναπτύσσεται και ενισχύεται η ασφαλιστική συνείδηση.

Σε ό,τι δε αφορά στην υιοθέτηση ενός συστήματος βασικής κοινωνικής ασφάλειας για τους μη δικαιούχους κοινωνικών παροχών, η ΕΕΔΑ επισημαίνει ότι η κοινωνική αρωγή και στήριξη έχει επικουρικό / συμπληρωματικό χαρακτήρα και δεν νοείται να αντικαθιστά την κοινωνική ασφάλιση η οποία πρέπει να διατηρεί το καθολικό της χαρακτήρα⁹⁹. Στο πλαίσιο των ως άνω ζητημάτων, η ΕΕΔΑ επανέρχεται και επισημαίνει και τις σχετικές διαπιστώσεις διεθνών οργάνων. Όπως σημειώνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων (ΕΕΚΔ) « η συνολική επίδραση των περικοπών (...) αναμένεται να επιφέρει σημαντική επιδείνωση του βιοτικού επιπέδου και των συνθηκών διαβίωσης πολλών συνταξιούχων»¹⁰⁰. Η ΕΕΚΔ επίσης τονίζει ότι το εισόδημα των ηλικιωμένων δεν πρέπει να είναι κατώτερο του ορίου φτώχειας. Ένα σημαντικό ποσοστό, όμως, των χορηγηθέντων συντάξεων είναι χαμηλότερα του ορίου αυτού. Το αυξανόμενο επίπεδο ανεργίας αποτελεί πρόκληση για τα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης και

---

⁹⁸ Βλ. επίσης και τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου σχετικά με την προστασία της «νόμιμης προσδοκίας» στο πλαίσιο της προστασίας του δικαιώματος στην ιδιοκτησία. Το Δικαστήριο διευρύνοντας το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 1 του ΠΠΠ εντάσσει στην έννοια του «αγαθού» και την «νόμιμη προσδοκία» για αποτελεσματική απόλαυση δικαιώματος ιδιοκτησίας: ΕΔΔΑ, *Pine Valley Developments Ltd and Others κατά Ιρλανδίας*, 29.11.1991, Series A No. 222, σελ. 23, § 51, *Prince Hans-Adam II de Liechtenstein κατά Γερμανίας* [ΤΕΣ], αρ. [42527/98](#), §§ 82 και 83, CEDH 2001-VIII, *Korecký κατά Σλοβακίας* [ΤΕΣ], αρ. [44912/98](#), § 35, CEDH 2004-IX.

⁹⁹ ILO, R202 - *Social Protection Floors Recommendation*, 2012 (No. 202), Recommendation concerning National Floors of Social Protection Adoption: Geneva, 101st ILC session (14 Jun 2012), διαθέσιμο σε: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0:NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:3065524:NO.

¹⁰⁰ ΕΕΚΔ, *Federation of employed pensioners of Greece (IKA-ETAM) κατά Ελλάδος*, αρ. προσφ. 76/2012, 7.12.2012, παρ. 78.

κοινωνικής στήριξης καθώς αυξάνεται ο αριθμός των δικαιούχων. Ταυτόχρονα παρουσιάζεται μείωση στις εισφορές των φορολογικών εισπράξεων και τις εισπράξεις των κοινωνικών ασφαλίσεων.

Η ΕΕΚΔ επισημαίνει ότι η Ελλάδα δεν έχει ακόμα καταδείξει έμπρακτη προσπάθεια για τη διατήρηση ενός επαρκούς επιπέδου προστασίας για τις πιο ευάλωτες ομάδες της κοινωνίας, παρόλο που τα ληφθέντα μέτρα απειλούν ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού με μια ευρεία βεληνεκούς φτωχοποίηση¹⁰¹. Η ΕΕΚΔ *συμπεραίνει* ότι τα υπό εξέταση περιοριστικά μέτρα, τα οποία φαίνονται να στερούν από ένα κομμάτι του πληθυσμού ένα ουσιώδες μέρος της πηγής διαβίωσής του, έχουν τύχει εφαρμογής χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τη νόμιμη προσδοκία των συνταξιούχων. Αυτή η νόμιμη προσδοκία εξασφαλίζει στους δικαιούχους τη λήψη τροποποιητικών μέτρων στην κοινωνική ασφάλιση που θα λαμβάνουν υπόψη την ευπάθειά τους, τις μόνιμες οικονομικές προσδοκίες και εντέλει το δικαίωμά τους να απολαμβάνουν μια αποτελεσματική πρόσβαση στην κοινωνική προστασία και την κοινωνική ασφάλιση¹⁰².

Στην ίδια κατεύθυνση, η ΔΟΕ διαπιστώνει ότι τα ισχύοντα κατώτατα όρια συντάξεων δεν επαρκούν για την πρόληψη της φτώχειας των ηλικιωμένων. Μάλιστα επισημαίνει ότι τα ποσοστά της σχετικής φτώχειας και υλικής στέρησης για τον άνω των 65 ετών πληθυσμό έχουν επιδεινωθεί περισσότερο από αυτά του λοιπού πληθυσμού, τονίζοντας την ανάγκη παρακολούθησης του φαινομένου από την πλευρά της Ελλάδας¹⁰³. Σύμφωνα με τη Eurostat, μεταξύ του 2010 και του 2011, το ποσοστό των άνω των 65 ετών που βρέθηκε κάτω από τα όρια της φτώχειας αυξήθηκε κατά 2,2 %¹⁰⁴.

Η Επιτροπή Εμπειρογνομών της ΔΟΕ για την Εφαρμογή Συμβάσεων και Συστάσεων (CEACR), στην Έκθεση της προς τη Διεθνή Συνδιάσκεψη Εργασίας (ΔΣΕ) για το 2013, επικαλείται τις θέσεις της ΕΕΔΑ -όπως διατυπώθηκαν στην Σύστασή της για τις επιπτώσεις της κρίσης στα δικαιώματα του ανθρώπου (2011)- και διαπιστώνει παραβιάσεις από την Ελλάδα των Διεθνών Συμβάσεων Εργασίας Αρ. 95 (για την προστασία των μισθών) και Αρ. 102 (για τα ελάχιστα πρότυπα

---

¹⁰¹ *Idem*, παρ. 81.

¹⁰² ΕΕΚΔ, αποφάσεις επί των προσφυγών υπ' αριθμ. 76-80/2012, 7.12.2012, διαθέσιμες σε: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Complaints_en.asp.

¹⁰³ ILO, Application of International Labour Standards 2014 (I), *Report of the Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations*, International Labour Conference, 103rd Session, 2014, διαθέσιμο σε: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_235054.pdf.

¹⁰⁴ ILO, *Report of the Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations*, International Labour Conference, 102nd Session, 2013, διαθέσιμο σε: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_205472.pdf.

κοινωνικής ασφάλισης)¹⁰⁵. Η CEACR κατακρίνει συγκεκριμένα την Ελλάδα που δεν έλαβε υπόψη της τις συστάσεις της ΕΕΔΑ για την επίδραση των μέτρων λιτότητας. Οι συστάσεις αυτές, άλλωστε, λαμβάνονται υπόψιν και από την Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης όπου διαπιστώνονται παραβιάσεις του Ευρωπαϊκού Κώδικα Κοινωνικής Ασφάλισης από την Ελλάδα¹⁰⁶.

Η CEACR στην Έκθεσή της του 2014 για τη Διεθνή Σύμβαση Εργασίας Αρ. 102, υπενθυμίζει τις παρατηρήσεις που είχε κάνει σε προηγούμενες εκθέσεις και κρίνει ότι αυτές δεν έχουν ληφθεί υπόψη από την Ελληνική Κυβέρνηση, με αποτέλεσμα η κατάσταση να έχει επιδεινωθεί σημαντικά. Η CEACR συγκεκριμένα, επικρίνει το γεγονός ότι, εξαιτίας των μέτρων λιτότητας, η χώρα έχει οδηγηθεί σε μια οικονομική και ανθρωπιστική καταστροφή χωρίς προηγούμενο, και παρατηρεί ότι τα οικονομικά αποτελέσματα του προγράμματος οικονομικής εξυγίανσης θέτουν σε κίνδυνο τη βιωσιμότητα του εθνικού συστήματος κοινωνικής ασφάλισης, με αποτέλεσμα να υπονομεύονται οι στόχοι της κοινωνικής προστασίας όπως έχουν προβλεφθεί από τη Σύμβαση 102 και τον Κώδικα Κοινωνικής Ασφάλισης του Συμβουλίου της Ευρώπης¹⁰⁷.

Με βάση την Έκθεση αυτή της CEACR και με ρητή αναφορά στις αντίστοιχες παρατηρήσεις της ΕΕΚΔ και του Συμβουλίου Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, η Ελλάδα παραπέμφθηκε απευθείας (double footnote case) προς έλεγχο από την Επιτροπή Εφαρμογής των Διεθνών Προτύπων Εργασίας (Committee on the Application of Standards, CAS) της Διεθνούς Συνδιάσκεψης Εργασίας του 2014. Η CAS στην Έκθεσή της¹⁰⁸ διαπίστωσε ότι «η συνεχής συρρίκνωση του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης σε επίπεδο κάλυψης και παροχών έχει επηρεάσει όλα τα πεδία κοινωνικής ασφάλισης και σε ορισμένες περιπτώσεις οδήγησε στη

---

¹⁰⁵ CEACR, *Protection of Wages Convention, 1949 (No. 95) - Greece*, adopted 2012, published 102nd ILC session (2013), διαθέσιμο σε: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:13100:0::NO:13100:P13100_COMMENT_ID:3085303:NO και CEACR, *Social Security (Minimum Standards) Convention, 1952 (No. 102) - Greece*, adopted 2012, published 102nd ILC session (2013), διαθέσιμο σε: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:13100:0::NO:13100:P13100_COMMENT_ID:3088061.

¹⁰⁶ Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, *Resolution CM/ResCSS(2012)8 on the application of the European Code of Social Security and its Protocol by Greece*, 12.9.2012 και Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, *CM/ResCSS(2013)21 on the application of the European Code of Social Security and its Protocol by Greece*, 16.10.2013.

¹⁰⁷ CEACR, *Social Security (Minimum Standards) Convention, 1952 (No. 102) - Greece*, adopted 2013, published 103rd ILC session (2014), διαθέσιμο σε : http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:13100:0::NO::P13100_COMMENT_ID:3150771 και CEACR, *Social Security (Minimum Standards) Convention, 1952 (No. 102) - Greece*, adopted 2012, published 102nd ILC session (2013), *op. cit.*

¹⁰⁸ ILO, Committee on the Application of Standards Report (2014), http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_246782.pdf.

μείωση του συνολικού επιπέδου προστασίας κάτω από τα επίπεδα που προβλέπονται στα άρθρα 65-67 της Σύμβασης 102».

Τέλος, η ΕΕΔΑ επισημαίνει και την πολύ πρόσφατη απόφαση του Α' Τμήματος του Συμβουλίου της Επικρατείας σχετικά με τις περικοπές που έχουν υποστεί οι συντάξεις στην Ελλάδα¹⁰⁹. Η απόφαση κρίνει ότι περικοπές των κύριων συντάξεων από τα ασφαλιστικά ταμεία δεν προσκρούει στις συνταγματικές επιταγές, αλλά λόγω της μείζονος σπουδαιότητας του θέματος, η υπόθεση παραπέμφθηκε στην Ολομέλεια για οριστική κρίση. Σημειώνονται βέβαια και οι παραδοχές της μειοψηφίας της απόφασης η οποία επισημαίνει ότι «η κρατική χρηματοδότηση του ασφαλιστικού συστήματος, δεν επιτρέπεται από το Σύνταγμα να μειωθεί σε επίπεδο που να μην εξασφαλίζεται η παροχή ικανοποιητικού επιπέδου κοινωνικής ασφαλίσεως». Μάλιστα, η μειοψηφία του ΣτΕ τονίζει και την ανάγκη οι επεμβάσεις στο ασφαλιστικό σύστημα της χώρας να επιχειρούνται μετά από εκτίμηση και αξιολόγηση των επιπτώσεών τους στο βιοτικό επίπεδο των συνταξιούχων¹¹⁰, σημείο το οποίο έχει επανειλημμένα τονίσει η ΕΕΔΑ στα κείμενά της^{111,112}.

---

¹⁰⁹ ΣτΕ 3410/2014.

¹¹⁰ «Ακόμη και όταν επικρατούν στη χώρα λίαν δυσμενείς οικονομικές συνθήκες, για την αντιμετώπιση των οποίων απαιτείται πέραν της διενέργειας εκτεταμένων πάσης φύσεως διαρθρωτικών μεταβολών στο Κράτος και η ταυτόχρονη επιβολή για την κάλυψη του δημοσιονομικού ελλείμματος της Χώρας αυστηρών φορολογικών και άλλης φύσεως μέτρων, που συνεπάγονται ιδιαίτερα σημαντικές επιβαρύνσεις για τους διοικουμένους, προκειμένου να είναι δυνατό να θεωρηθούν συνταγματικά ανεκτές επεμβάσεις του νομοθέτη στο ασφαλιστικό σύστημα της Χώρας, για την εξασφάλιση της βιωσιμότητας του (διαρθρωτικές εν γένει μεταβολές στους οργανισμούς κοινωνικής ασφαλίσεως, ανακαθορισμός των προϋποθέσεων για τη χορήγηση των πάσης φύσεως παροχών κ.λπ.), αυτόθροος συνέπεια των οποίων είναι ο περιορισμός της εκτάσεως και του ύψους των πάσης φύσεως ασφαλιστικών παροχών, πρέπει οι επεμβάσεις να επιχειρούνται μετά από σχεδιασμό, τηρουμένων των επιμέρους διατάξεων του Συντάγματος και μετά από σχεδιασμό, πρέπει δηλαδή να επιχειρούνται με ορθολογικό τρόπο, που να αποτυπώνεται σε μια προηγούμενη, συνολική μελέτη που να έχει καταρτισθεί επί τη βάση συγκεκριμένων στοιχείων και μετά από στάθμιση των συνολικών επιπτώσεων, που έχουν οι επεμβάσεις αυτές στις παροχές των ασφαλισμένων». Επίσης, «απαιτείται οι επεμβάσεις του νομοθέτη στο ασφαλιστικό σύστημα της Χώρας να είναι αιτιολογημένες, υπό την έννοια ότι πρέπει να προκύπτει ότι επιχειρούνται μετά από προηγούμενη συνεκτίμηση των συνολικών οικονομικών ή άλλων, άμεσων ή έμμεσων, επιβαρύνσεων που έχουν επιβληθεί στους ασφαλισμένους και μετά από διαρκή αποτίμηση, ιδίως επί διαδοχικών επεμβάσεων, των επιπτώσεων που συνεπάγονται, σωρευτικά, στο βιοτικό τους επίπεδο, επί τη βάση μιας προηγούμενης, συνολικής μελέτης και με την επίκληση συγκεκριμένων στοιχείων, που να αντλούνται από οικονομικές, αναλογιστικές, στατιστικές κ.ά. μελέτες, οι οποίες πρέπει να έχουν εκπονηθεί από ανεξάρτητες αρχές, όπως η Εθνική Αναλογιστική Αρχή, η Ελληνική Στατιστική Αρχή κ.λπ.».

¹¹¹ Βλ. το πρόσφατο ΕΕΔΑ, «Κείμενο παρατηρήσεων της ΕΕΔΑ επί της 24ης Ελληνικής Έκθεσης για την εφαρμογή του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη και της 9ης Ελληνικής Έκθεσης για την εφαρμογή του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη το οποίο εστάλη στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης», 9.10.2014, διαθέσιμο σε : http://www.nchr.gr/images/pdf/apofaseis/ellinikes_ektheseis_en_ell_org/CoE/EKX_2014_ell.pdf και ΕΕΔΑ, «Σύσταση της ΕΕΔΑ και κρίσεις διεθνών οργάνων για τη συμβατότητα μέτρων λιτότητας προς διεθνείς κανόνες προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου», 2013, ΕΕΔΑ, «Σύσταση ΕΕΔΑ:

Δικαίωμα στην εργασία

Η ΕΕΔΑ κρίνει κρίσιμη την αναφορά και στο δικαίωμα των ηλικιωμένων ατόμων στην εργασία. Το άρθρο 6 του Συμφώνου για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα κατοχυρώνει το δικαίωμα στην εργασία, στο οποίο έχει εστιάσει η Επιτροπή οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων στο Γενικό Σχόλιο υπ' αριθμ. 6 για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα των ηλικιωμένων. Τόσο η Επιτροπή αυτή¹¹³ όσο και η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης¹¹⁴ καθώς και η ΔΟΕ¹¹⁵ επισημαίνουν την ανάγκη εξάλειψης των διακρίσεων τόσο στην απασχόληση τόσο στον ιδιωτικό όσο και στον δημόσιο τομέα. Τα Κράτη οφείλουν να προστατεύουν, μεταξύ άλλων, το δικαίωμα των ηλικιωμένων ατόμων να έχουν πρόσβαση στην εργασία, να διατηρούν την ήδη υπάρχουσα εργασία τους, να εργάζονται υπό ασφαλείς συνθήκες έως τη συνταξιοδότησή τους και να συμμετέχουν σε συνδικαλιστικές οργανώσεις.

Η ΕΕΔΑ πράγματι τονίζει τη σπουδαιότητα της προστασίας του ατομικού δικαιώματος στην εργασία κάθε ηλικιωμένου ατόμου. Επισημαίνεται ωστόσο ότι στις γενικές επιλογές της Πολιτείας σε επίπεδο κοινωνικής πολιτικής, πρέπει να σταθμίζεται το δικαίωμα αυτό με την υποχρέωση σεβασμού της διαγενεακής αλληλεγγύης. Η προστασία του δικαιώματος εργασίας των ηλικιωμένων ατόμων δεν πρέπει να αποκλείει την προστασία του δικαιώματος εργασίας των νεότερων, όπως και οι ρυθμίσεις για τη διευκόλυνση της εργασίας των νεότερων δεν θα πρέπει να οδηγούν σε διακινδύνευση της εργασίας των ηλικιωμένων ατόμων.

Αυτή ακριβώς τη στάθμιση επισημαίνει και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων επί του βασίμου της προσφυγής οργανώσεων συνταξιούχων κατά της Ελλάδος που κατατέθηκαν ενώπιόν της για παραβίαση του

"Επιτακτική ανάγκη να αντιστραφεί η πορεία καταρράκωσης των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων", Δεκέμβριος 2011, ΕΕΔΑ, «Απόφαση για την ανάγκη διαρκούς σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων κατά την άσκηση της στρατηγικής εξόδου της οικονομίας και της κοινωνίας από την κρίση του εξωτερικού χρέους», Ιούνιος 2010, διαθέσιμα σε: <http://www.nchr.gr/index.php/el/2013-04-03-10-23-48/2013-04-03-10-41-02>.

¹¹² Μάλιστα η μειοψηφία του ΣτΕ στην απόφαση 3410/2014 παραπέμπει ρητά στις αποφάσεις της ΕΕΔΑ για την επίπτωση των μέτρων λιτότητας στην προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου: «Σε ό,τι αφορά τις συνέπειες της δεινής καταστάσεως στην οποία έχει περιέλθει η ελληνική οικονομία, λόγω των συνεχών μέτρων λιτότητας που έχουν επιβληθεί με τους «μνημονιακούς» νόμους και των επιπτώσεών τους στο ασφαλιστικό σύστημα της Χώρας βλ. μεταξύ άλλων τις Συστάσεις της 8-2-2011 και 26-7-2013 της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) [...]». Το ίδιο συμβαίνει και στην απόφαση ΣτΕ 3663/2014 (Α' Τμήμα).

¹¹³ ΟΗΕ, Επιτροπή ΔΣΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο αρ. 6, Τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα των ηλικιωμένων προσώπων, *op. cit.*, παρ. 22-25.

¹¹⁴ Συμβούλιο της Ευρώπης, Επιτροπή Υπουργών, Σύσταση CM/REC (2014) 2 προς τα κράτη-μέλη σχετικά με την προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ηλικιωμένων ατόμων, *op. cit.*, παρ. 26-28.

¹¹⁵ Βλ. ILO, *Older Workers Recommendation No.162*.

άρθρου 12, παρ. 3, ΕΚΧ. Η Επιτροπή σημείωσε, *obiter dictum*, πόσο αυνεπιεί είναι για μια εθνική οικονομία που μαστιζείται από την ανεργία των νέων, οι αποφάσεις περικοπών των μεγάλου ύψους συντάξεων, κατάργησης δώρων Χριστουγέννων και Πάσχα, και επιδόματος αδειας για όλους ανεξαιρέτως τους συνταξιούχους. Οι εργαζόμενοι, που γνωρίζουν ότι οι συντάξεις τους έχουν δραστικά περικοπεί, έχουν κίνητρο, με τον τρόπο αυτό, να παρατείνουν την κατοχή των θέσεων εργασίας και να τις στερούν από τη νεότερη γενιά¹¹⁶.

Η ΕΕΔΑ επισημαίνει ότι σεβασμός του δικαιώματος εργασίας των ηλικιωμένων ατόμων δεν πρέπει να εξαντλείται στην πρόταση υιοθέτησης πολιτικών «ενεργητικής γήρανσης» (*vieillessement actif*) του πληθυσμού, που και η Ευρωπαϊκή Ένωση προωθεί. Η πολιτική αυτή συνοψίζεται στην παράταση της παραμονής των seniors συνταξιούχων στις θέσεις εργασίας, ή στην επιστροφή τους στις θέσεις αυτές, πλην όμως με μειωμένες συντάξεις και αποδοχές, ώστε να καταστούν ελκυστική μάζα ανθρώπων για την αγορά εργασίας συμβάλλοντας απάρνηση κάθε έννοιας διαγενεακής δικαιοσύνης¹¹⁷.

Εξάλλου, η στείρα υιοθέτηση «καλών πρακτικών»¹¹⁸, βάσει της εμπειρίας άλλων χωρών, δεν εγγυάται την αποτελεσματικότητά τους και στην Ελλάδα. Για την αποτίμηση του κατά πόσο μία πρακτική είναι όντως «καλή» για την προστασία των δικαιωμάτων των ηλικιωμένων στην Ελλάδα, θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το ελληνικό νομικό πλαίσιο και η ελληνική πραγματικότητα.

Δικαίωμα στην υγεία και τη φροντίδα

Σε πρόσφατη έκθεσή της η ΔΟΕ¹¹⁹ επισημαίνει ότι τα μέτρα δημοσιονομικής σταθερότητας που λήφθηκαν προς αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης, ανέτρεψαν την πορεία προς την καθολική κάλυψη της υγειονομικής περιθαλψης, οξύνοντας τις ανισότητες στην πρόσβαση στις παροχές υγείας και επιτείνοντας τον αποκλεισμό από την παροχή υπηρεσιών υγείας. Στην Ελλάδα, σύμφωνα με τα στοιχεία του ΟΑΣΕ, οι κατά κεφαλήν δαπάνες για την υγεία μειώθηκαν κατά

---

¹¹⁶ ΕΕΚΔ, *Federation of employed pensioners of Greece (IKA-ETAM) κατά Ελλάδος*, *op. cit.*, παρ. 77.

¹¹⁷ Π. Στάγκος, «Οι διακρίσεις λόγω ηλικίας και η πρόκληση της διαγενεακής αλληλεγγύης στο ελληνικό και το ευρωπαϊκό δίκαιο», *Επιθεώρισις Εργατικού Δικαίου*, Τόμος 73ος, Έτος 2014, σελ. 995.

¹¹⁸ J. E. Stiglitz, *Joseph Stiglitz and the World Bank: The Rebel Within*, Anthem Press, 2001, σελ. 203.

¹¹⁹ ILO, *World Social Protection Report 2014/15: Building economic recovery, inclusive development and social justice*, International Labour Office – Geneva: ILO, 2014, σελ. 113, διαθέσιμο σε: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_245201.pdf.

11,1% από το 2009 έως το 2011¹²⁰. Το γεγονός αυτό έχει άμεση αρνητική επίδραση στην προσβασιμότητα και στην προσιτότητα των υπηρεσιών υγείας.

Σε συνδυασμό με την δραστική περικοπή των συνταξιοδοτικών παροχών κατά τα προαναφερόμενα στην παρούσα έκθεση, το δικαίωμα στην υγεία σημαντικής μερίδας των ηλικιωμένων ατόμων στην Ελλάδα δεν διασφαλίζεται στην πράξη¹²¹. Το ίδιο, επισημαίνει η ΕΕΔΑ ότι συμβαίνει και για την φροντίδα των ηλικιωμένων.

Λόγω δε της έλλειψης ιδίων πόρων ή/και του έντονου, στην Ελλάδα, φαινομένου στήριξης των οικογενειών από τους πόρους των ηλικιωμένων τους ατόμων, η φροντίδα των ηλικιωμένων στη χώρα μας παρέχεται κατά έναν μεγάλο βαθμό κατ'οίκον. Το γεγονός αυτό αν και καταρχήν συνάδει με την αρχή της φροντίδας στην κοινότητα¹²² πλην όμως δημιουργεί σειρά προβλημάτων που η Πολιτεία καλείται να αντιμετωπίσει. Ως κυριότερα εξ αυτών η ΕΕΔΑ επισημαίνει την απουσία ελέγχου της ποιότητας της παρεχόμενης φροντίδας, καθώς και την παροχή υπηρεσιών φροντίδας από μη εκπαιδευμένα πρόσωπα. Στο ίδιο πλαίσιο, είναι σημαντικό η Πολιτεία να εξετάσει το ζήτημα της κοινωνικοοικονομικής στήριξης των οικογενειών που φροντίζουν ηλικιωμένα άτομα.

Η ΕΕΔΑ τονίζει την ανάγκη εξασφάλισης υπηρεσιών ή δομών για την προσωρινή φροντίδα (ή “φροντίδα ανάπαυλας” όπως θα μπορούσε να αποδοθεί ο όρος *respite care*) των ηλικιωμένων ατόμων. Η κατάργηση, όμως, φορέων όπως ο Οργανισμός Εργατικής Εστίας, ο οποίος παρείχε συγκεκριμένες υπηρεσίες σε ασφαλισμένους ηλικιωμένους, κοινωνικές υπηρεσίες και δραστηριότητες αναψυχής, προκαλεί ανησυχία ως προς τη διασφάλιση των παροχών αυτών.

Επίσης, όπως επισημαίνεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τα Κοινωνικά Δικαιώματα, στην Ελλάδα η φροντίδα υγείας των ηλικιωμένων εντάσσεται το πρωτογενές σύστημα υγείας που χορηγείται σε όλον τον γενικό πληθυσμό, σημαντικές πλην όμως είναι και οι ειδικά παρεχόμενες υπηρεσίες υγείας σε ηλικιωμένα άτομα¹²³. Στην κατεύθυνση αυτή, η ΕΕΔΑ τονίζει την ανάγκη διαμόρφωσης προγραμμάτων ψυχικής υγείας για ηλικιωμένα άτομα τα οποία έχουν ανάγκη από ψυχολογική υποστήριξη, την εξασφάλιση επαρκούς παρηγορητικής φροντίδας (*palliative care*) καθώς και τη εκπαιδευτικά προγράμματα για άτομα που φροντίζουν ηλικιωμένους. Σημαντική επίσης είναι η βελτίωση της

---

¹²⁰ *Ibidem*.

¹²¹ ΟΗΕ, Επιτροπή ΔΣΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο αρ. 14 για το δικαίωμα στο υψηλότερο δυνατό επίπεδο υγείας, παρ. 25.

¹²² Βλ. για την έννοια τω δικτύων φροντίδας, P. Hert και M. Eugenio, “Specific Human Rights for Older Persons”, *EHRLR*, 2011, σελ. 415.

¹²³ ΕΕΚΔ, *Conclusions XX-2 (2013), Articles 3, 11, 12, 13 and 14 of the 1961 Charter and Article 4 of the 1988 Additional Protocol (Greece)*, *op. cit.*

προσβασιμότητας και της ποιότητας της γηριατρικής και επί μακρόν φροντίδας αλλά και ο συντονισμός των υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας και υγείας για τους ηλικιωμένους.

Σε ό,τι δε αφορά την ιδρυματική φροντίδα των ηλικιωμένων, που παρέχεται από τους οίκους ευγηρίας¹²⁴, η ΕΕΔΑ υπενθυμίζει τη σημασία της ανεξαρτησίας του συστήματος επιθεώρησης των οίκων ευγηρίας και την ανάγκη ο φορέας που ελέγχει την τήρηση βασικών προτύπων φροντίδας και υπηρεσιών των ιδρυμάτων και οίκων να είναι ανεξάρτητο από το διοικητικό σώμα του εκάστοτε υπό επιθεώρηση ιδρύματος/οίκου¹²⁵.

Γ. Απαγόρευση των διακρίσεων

Η απαγόρευση των διακρίσεων με βάση την ηλικία δεν προβλέπεται *expressis verbis* στα περισσότερα από τα διεθνή κείμενα για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Όπως αναφέρεται και στο Γενικό Σχόλιο υπ' αριθμ. 6 για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα των ηλικιωμένων, η απουσία ρητής πρόβλεψης δεν αποτελεί συνειδητή επιλογή, αλλά αντίθετα εξηγείται από το γεγονός ότι κατά την εποχή υιοθέτησης των κειμένων αυτών το φαινόμενο της δημογραφικής γήρανσης δεν είχε τις διαστάσεις που έχει σήμερα¹²⁶.

Βέβαια, τόσο το άρθρο 19 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και το άρθρο 21 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων ρητά απαγορεύουν τη διάκριση με βάση την ηλικία.

Η ΕΕΔΑ επισημαίνει ότι η ύπαρξη ενός συνεκτικού νομοθετικού πλαισίου για την προστασία από τις διακρίσεις με βάση την ηλικία είναι θεμελιώδους σημασίας, ιδιαίτερα όταν παρατηρείται πλέον στην Ευρώπη ότι οι διακρίσεις λόγω ηλικίας είναι ο πιο συχνός λόγος διακρίσεων¹²⁷.

Στην Ελλάδα, με τον Ν 3304/2005 θεσπίζεται γενικό πλαίσιο για την καταπολέμηση των διακρίσεων στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας, σύμφωνα με τις Οδηγίες 2000/43/ΕΚ του Συμβουλίου της 29ης Ιουνίου 2000 και

---

¹²⁴ Για το νομοθετικό πλαίσιο για τη λειτουργία και τις προϋποθέσεις λειτουργίας αυτών των ιδρυμάτων βλ. ενδεικτικά Ν 2345/1995 (ΦΕΚ Α' 213/12.10.1995), ΥΑ Π1γ/οικ.81551/2007 (ΦΕΚ Β' 1136/6.7.2007), Ν 3852/2010 (ΦΕΚ Α' 87/7.6.2010).

¹²⁵ Βλ. και Συμβούλιο της Ευρώπης, Επιτροπή Υπουργών, Σύσταση *CM/REC (2014) 2 προς τα κράτη-μέλη σχετικά με την προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ηλικιωμένων ατόμων*, *op. cit.*, παρ. 42.

¹²⁶ ΟΗΕ, Επιτροπή ΔΣΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο αρ. 6, *Τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα των ηλικιωμένων προσώπων*, *op. cit.*, παρ. 11. Βλ. και ΟΗΕ, Επιτροπή ΔΣΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο αρ. 20, *Απαγόρευση διάκρισης στα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα*, *op. cit.*

¹²⁷ Π. Στάγκος, «Οι διακρίσεις λόγω ηλικίας και η πρόκληση της διαγενεακής αλληλεγγύης στο ελληνικό και το ευρωπαϊκό δίκαιο», *Επιθεώρισις Εργατικού Δικαίου*, Τόμος 73ος, Έτος 2014, σελ. 978.

2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου της 27ης Νοεμβρίου 2000, ώστε να διασφαλίζεται η εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης. Η διάκριση λόγω ηλικίας προβλέπεται στο Ν 3304/2005 ρητά.

Εντούτοις, η ΕΕΔΑ επισημαίνει ότι το ως άνω νομοθετικό πλαίσιο δεν θεωρείται επαρκές για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω ηλικίας¹²⁸. Η ΕΕΔΑ σημειώνει, εξάλλου, ότι ο Ν 3304/2005 αφορά αποκλειστικά τον τομέα της εργασίας. Το γεγονός άλλωστε αυτό επισημαίνεται ήδη και από την Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης¹²⁹. Αν και είναι γεγονός ότι μεγάλος αριθμός περιπτώσεων διακρίσεων σε βάρος των ηλικιωμένων ατόμων αφορά το δικαίωμα τους στην εργασία, οι διακρίσεις αυτές αφορούν τον μεγαλύτερο αριθμό των δικαιωμάτων τους.

Η ΕΕΔΑ έχει ήδη επισημάνει την ανάγκη τροποποίησης σειράς άρθρων του νόμου που αφορούν το πεδίο εφαρμογής της ίσης μεταχείρισης, τις θετικές δράσεις, τις επαγγελματικές απαιτήσεις και τη διαφορετική μεταχείριση λόγω ηλικίας, ώστε να καταστούν οι διατάξεις αυτές σύμφωνες με το γράμμα των Οδηγιών 2000/43 και 2000/78. Επίσης, αναγκαία είναι η τροποποίηση σειράς άρθρων του νόμου με σκοπό τη διευκόλυνση της νομιμοποίησης των ΜΚΟ ενώπιον δικαστικών αρχών, την αναγνώριση του ευμενούς (μόνον) δεδικασμένου και την νομιμοποίηση των ΜΚΟ για άσκηση ενδικοφανούς προσφυγής ενώπιον διοικητικής αρχής. Είναι σε αυτό το ευρύτερο πλαίσιο που πρέπει η Πολιτεία να αντιμετωπίσει το ζήτημα των διακρίσεων σε βάρος των ηλικιωμένων ατόμων.

Η ΕΕΔΑ εκφράζει τον προβληματισμό της και για την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης στην Ελλάδα ιδιαίτερα κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Κι αυτό γιατί πολλά από τα μέτρα λιτότητας που υιοθετήθηκαν στην Ελλάδα (κυρίως εργασιακού και κοινωνικοασφαλιστικού, περιεχομένου), συνδέονται με την ηλικία και ενέχουν δυσμενή μεταχείριση με μόνη βάση την ηλικία, εισάγοντας άμεση διάκριση που δεν επιδέχεται δικαιολόγηση, παραβιάζοντας έτσι την Οδηγία 2000/78¹³⁰. Σε κάποιες μάλιστα περιπτώσεις είναι

---

¹²⁸ ΕΕΔΑ, «Παρατηρήσεις σχετικά με το Ν. 3304/2005 «Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού» και προτάσεις σχετικά με την ανάγκη τροποποίησής του», *Εκθεση* 2010, σελ. 69-70 και ΕΕΔΑ, «Παρατηρήσεις επί του Σ/Ν "Εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης - Εναρμόνιση της κείμενης νομοθεσίας με την Οδηγία 2006/54/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5ης Ιουλίου 2006"», *Εκθεση* 2008, σελ. 89 επ.

¹²⁹ ΕΕΚΔ, *Conclusions XX-2 (2013), Articles 3, 11, 12, 13 and 14 of the 1961 Charter and Article 4 of the 1988 Additional Protocol* (Greece), διαθέσιμο σε: <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/conclusions/State/GreeceXX2en.pdf>.

¹³⁰ Σ. Σπηλιωτοπούλου-Κουκούλη, «Μέτρα λιτότητας στην Ελλάδα και ανθρώπινα δικαιώματα: κρίσεις διεθνών οργάνων, δικαιο ΕΕ και παραδείγματα ελληνικής νομολογίας», *Επιθεώρηση Δικαίου Κοινωνικής Ασφαλίσεως*, Αριθμ. τεύχ. 2/644, 2014, παρ. 173, 181, 182 και 189.

επίσης πολύ πιθανή έμμεση διάκριση λόγω φύλου και πολλαπλή έμμεση διάκριση λόγω φύλου και ηλικίας, αφού παραδείγματος χάριν οι περισσότεροι κάτω των 55 ετών δικαιούχοι συντάξεων είναι γυναίκες που συνταξιοδοτήθηκαν με λιγότερα έτη υπηρεσίας, εφόσον είχαν ανήλικα παιδιά¹³¹, γεγονός που άλλωστε επισημαίνεται και από την ΔΟΕ¹³².

Μάλιστα, στο Ν 3304/2005 δεν προβλέπεται η απαγόρευση των πολλαπλών διακρίσεων, σημείο το οποίο έχει επανειλημμένως επισημάνει η ΕΕΔΑ, σημειώνοντας την ανάγκη τροποποίησης του¹³³. Σε ό,τι συγκεκριμένα αφορά τα δικαιώματα των ηλικιωμένων ατόμων, η ΕΕΔΑ επισημαίνει ότι η απαγόρευση των πολλαπλών διακρίσεων είναι ιδιαίτερα σημαντική. Τα ηλικιωμένα άτομα συχνά αποτελούν θύματα διακρίσεων όχι μόνο λόγω της ηλικίας τους αλλά και (ενδεικτικά) λόγω του φύλου τους, της εθνοτικής τους καταγωγής, του σεξουαλικού τους προσανατολισμού, της εθνικότητάς τους, της θρησκείας τους ή της αναπηρίας τους. Μάλιστα, στο άρθρο 8 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, προβλέπεται η υποχρέωση των Κρατών για λήψη μέτρων ώστε «να καταπολεμήσουν στερεότυπα, προκαταλήψεις και επιβλαβείς πρακτικές σχετικά με τα ΑμεΑ, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που βασίζονται στο φύλο και στην ηλικία, σε όλους τους τομείς της ζωής».

Τέλος, η ΕΕΔΑ επισημαίνει ότι προσοχή πρέπει να δοθεί και στην καταπολέμηση των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων κατά των ηλικιωμένων ατόμων που οδηγούν σε διακρίσεις σε βάρος τους (ageism)¹³⁴. Το φαινόμενο αυτό συνδέεται με τη θεώρηση των ηλικιωμένων ατόμων ως ανθρώπων που πλέον έχουν πάψει να είναι άνθρωποι ή οι ίδιοι άνθρωποι, είτε ως ανθρώπων μίας ξεχωριστής και κατώτερης κατηγορίας, εκ του γεγονότος και μόνο ότι έχουν ήδη διανύσει συγκεκριμένα στάδια της ζωής τους¹³⁵. Η αρνητική επίδραση αυτών των στερεοτύπων στην απόλαυση θεμελιωδών δικαιωμάτων των ηλικιωμένων ατόμων, δεν πρέπει να υποτιμάται.

---

¹³¹ *Idem*, παρ. 83, 176 και 190.

¹³² ILO, *Report on the High Level Mission to Greece* (Athens, 19-23 September 2011), 1-8, παρ. διαθέσιμο σε: http://www.ilo.org/global/standards/WCMS_170433/lang--en/index.htm.

¹³³ ΕΕΔΑ, «Παρατηρήσεις σχετικά με το Ν. 3304/2005 «Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού» και προτάσεις σχετικά με την ανάγκη τροποποίησής του», *Έκθεση* 2010, σελ. 69-70 και ΕΕΔΑ, «Παρατηρήσεις επί του Σ/Ν "Εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης - Εναρμόνιση της κείμενης νομοθεσίας με την Οδηγία 2006/54/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5ης Ιουλίου 2006"», *Έκθεση* 2008, σελ. 89 επ.

¹³⁴ *Working Paper prepared by Ms. Chingsung Chung*, Human Rights Advisory Committee, A/HRC/AC/4/CRP.1, 4.12.2009, παρ. 8.

¹³⁵ R. Butler, "Age-ism: Another form of bigotry", *The Gerontologist*, 1969, σελ. 243.

IV. Επισκόπηση Συστάσεων

Αναγνωρίζοντας τη σημαντική ανθρώπινη, κοινωνική και οικονομική συμβολή των ηλικιωμένων ανθρώπων στην κοινωνία και λαμβάνοντας υπόψη την ανάγκη διασφάλισης και προαγωγής της αρχής της αλληλεγγύης και του σεβασμού μεταξύ των γενεών, τόσο σε ατομικό και οικογενειακό επίπεδο, όσο και σε θεσμικό, ιδιωτικό ή δημόσιο, η ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία να λάβει ειδικότερα μέτρα προστασίας της ιδιαίτερα ευάλωτης αυτής κοινωνικής ομάδας και να μεριμνήσει για την αποτελεσματικότητά τους. Έχει, άλλωστε, ήδη εκφράσει στο παρελθόν την έντονη ανησυχία της για το σοβαρό αντίκτυπο που έχει η οικονομική κρίση και τα συνεπακόλουθα μέτρα λιτότητας που ελήφθησαν στην εξασφάλιση του δικαιώματος των ηλικιωμένων σε επαρκές εισόδημα που να τους επιτρέπει αξιοπρεπή διαβίωση¹³⁶.

Λόγω του ότι η συζήτηση γύρω από ζήτημα της προστασίας των δικαιωμάτων της ηλικιωμένων ατόμων είναι σε εξέλιξη και στο εθνικό επίπεδο, η ΕΕΔΑ αναπτύσσει ένα πρώτο πλαίσιο Συστάσεων της προς την Πολιτεία υπό το φως της οφειλόμενης έμπρακτης μέριμνας για την ισότιμη απόλαυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και για την ευαισθητοποίηση της κοινωνίας προς αυτήν την κατεύθυνση.

A. Ατομικά και πολιτικά δικαιώματα

Αυτονομία και συμμετοχή

Η ΕΕΔΑ αναγνωρίζοντας το δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού κάθε ανθρώπου, κρίνει αναγκαίο να επισημάνει την απόλυτη ανάγκη:

- Διασφάλισης της πλήρους εφαρμογής του δικαιώματος των ηλικιωμένων ατόμων στο σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της σωματικής και πνευματικής ευεξίας και της ιδιωτικής και οικογενειακής τους ζωής.
- Διασφάλισης της πλήρους απόλαυσης ικανότητας δικαίου σε ισότιμη βάση με κάθε άλλο μέλος της κοινωνίας και της ανεμπόδιστης πρόσβασης στη δικαιοσύνη.

---

¹³⁶ ΕΕΔΑ, «Σύσταση της ΕΕΔΑ και κρίσεις διεθνών οργάνων για τη συμβατότητα μέτρων λιτότητας προς διεθνείς κανόνες προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου», 27.5.2013, σελ. 7 (http://www.nchr.gr/images/pdf/apofaseis/oikonomikh_krish/eeda_metra_litothtas.pdf). Επίσης, σε πρόσφατο κείμενο της για το δικαίωμα στο νερό, η ΕΕΔΑ επισημαίνει την αναγκαιότητα της διασφάλισης της πρόσβασης των ηλικιωμένων ατόμων στο νερό, στο πλαίσιο του σεβασμού του δικαιώματός τους στην υγεία. Βλ. ΕΕΔΑ, «Δικαίωμα στο Νερό-Συστάσεις της ΕΕΔΑ για την αποτελεσματική προστασία του», 20.3.2014, διαθέσιμο σε: http://www.nchr.gr/images/pdf/apofaseis/perivallon/apofasi_gia_to_nero.pdf.

- Ενίσχυσης της δυνατότητας των ηλικιωμένων ατόμων αλληλεπίδρασης με το περιβάλλον τους και πλήρους συμμετοχής σε κοινωνικά, πολιτιστικά και εκπαιδευτικά δρώμενα, καθώς και στην πολιτική ζωή. Η ενασχόληση με τις νέες τεχνολογίες ως συστηματική δράση δια βίου μάθησης στις μεγαλύτερες ηλικίες διευρύνει τις δυνατότητες απασχόλησης, προσφοράς και συμμετοχής των ατόμων μεγαλύτερης ηλικίας στα κοινωνικά δρώμενα. Επιπρόσθετα, είναι αναγκαία η διασφάλιση της ισότιμης συμμετοχής κάθε πολίτη στην κοινωνία της πληροφορίας, χωρίς αποκλεισμούς. Η ηλεκτρονική ένταξη συμβάλλει στη δημιουργία αυτής της κοινωνίας και είναι αναγκαία για λόγους κοινωνικής δικαιοσύνης.

Ενημερωμένη συναίνεση στη φροντίδα υγείας

Η ΕΕΔΑ, συντασσόμενη στο σημείο αυτό με προγενέστερη Γνώμη της Εθνικής Επιτροπής Βιοηθικής¹³⁷, επισημαίνει ότι κρίνονται αναγκαία για τη διασφάλιση της προστασίας των ηλικιωμένων ατόμων τα ακόλουθα:

- Διασφάλιση του σεβασμού του δικαιώματος του ηλικιωμένου ατόμου ή κάθε ατόμου της επιλογής του, εφόσον δεν έχει ασκηθεί το δικαίωμα άγνοιας, σε παροχή εξατομικευμένης, κατάλληλης και σταδιακής, με βασικό κριτήριο την εκάστοτε ψυχική κατάσταση του ασθενούς, πληροφόρησής του για τη διαμόρφωση πλήρους και κατανοητής εικόνας της κατάστασης της υγείας του και τις υπάρχουσες επιλογές περίθαλψης και φροντίδας. Ταυτόχρονη διασφάλιση του σεβασμού του δικαιώματος του ηλικιωμένου ατόμου να αρνηθεί να ενημερωθεί.
- Διασφάλιση του σεβασμού του δικαιώματος του ηλικιωμένου ατόμου ή κάθε ατόμου της επιλογής του σε παροχή συναίνεσης για κάθε απόφαση που αφορά στη φροντίδα και την ιατρική του περίθαλψη.
- Κατοχύρωση του δικαιώματος των ηλικιωμένων ατόμων να λαμβάνουν την κατάλληλη υποστήριξη κατά τη λήψη αποφάσεων και την άσκηση της δικαιοπρακτικής τους ικανότητας.
- Ενίσχυση τόσο της κατάλληλης εκπαίδευσης των ιατρών και άλλων επαγγελματιών υγείας, όσο και της εκπαίδευσης και ενημέρωσης των πολιτών ως προς τη σημασία της αυτονομίας του ηλικιωμένου ασθενούς.

Προστασία από βία και κακοποίηση

Η ΕΕΔΑ, συντασσόμενη με τα συμπεράσματα του Διεθνούς Οργανισμού Υγείας, επισημαίνει ότι η κακοποίηση των ηλικιωμένων ατόμων είναι ένα μείζον ζήτημα τόσο κοινωνικό, όσο και ιατρικό και η πρόληψή του είναι θέμα που άπτεται

---

¹³⁷ Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής, *Συναίνεση στη σχέση ιατρού – ασθενούς*, *op.cit.*

των δικαιωμάτων του ανθρώπου και της κοινωνικής αλληλεγγύης¹³⁸. Θεωρεί, για το σκοπό αυτό, κεντρικής σημασίας να επιμείνει ιδιαίτερα στα ακόλουθα σημεία:

- Ανάγκη πρόασης του αναφαίρετου δικαιώματος όλων των ανθρώπων στην ασφάλεια, χωρίς να βιώνουν φόβο κακοποίησης ή παραμέλησης και ενίσχυσης της προστασίας των ηλικιωμένων ατόμων από κάθε μορφής σωματική κακοποίηση, κακομεταχείριση και παραμέληση, καθώς επίσης και από κάθε μορφής σεξουαλική κακοποίηση και κακομεταχείριση. Η προστασία αυτή είναι απαραίτητο να αφορά στην παροχή φροντίδας όχι μόνο σε δομές φροντίδας και ιδρύματα, αλλά και στην κατ' οίκον παροχή φροντίδας.
- Ευαισθητοποίηση του ιατρικού, νοσηλευτικού και παραϊατρικού προσωπικού, καθώς και όσων παρέχουν φροντίδα και περίθαλψη σε ηλικιωμένους, προκειμένου να διευκολυνθεί η ανίχνευση και έγκαιρη αντιμετώπιση των περιστατικών βίας, κακοποίησης ή παραμέλησης των ηλικιωμένων ατόμων.
- Ενίσχυση των μέτρων προστασίας όσων αναφέρουν περιστατικά βίας, κακοποίησης ή παραμέλησης προκειμένου να ενθαρρύνονται τόσο οι ηλικιωμένοι, όσο και κάθε άλλος πάροχος φροντίδας να καταγγέλλουν τέτοια περιστατικά.
- Ενίσχυση της στήριξης και βοήθειας των ηλικιωμένων ατόμων που έχουν υποστεί βία, κακοποίηση ή παραμέληση και λήψη κατάλληλων μέτρων για την απρόσκοπτη πρόσβαση των ηλικιωμένων ατόμων στη δικαιοσύνη.
- Ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης απέναντι στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα ηλικιωμένα άτομα και τον τρόπο προστασίας τους, ιδίως από μια μορφή κακοποίησης η οποία φαίνεται να πλήττει ιδιαίτερα τη Χώρα μας: την οικονομική υλική κακοποίηση¹³⁹.

---

¹³⁸ Βλ. World Health Organization, Regional Office for Europe, *European report on preventing elder maltreatment, op.cit.*, σελ. 9.

¹³⁹ Η Ελλάδα συγκαταλέγεται μεταξύ των πέντε χωρών της ΕΕ που έχουν δώσει έμφαση στην οικονομική / υλική κακοποίηση. Βλ. «Διαδικτυακού Ευρωπαϊκού Πλαισίου Αναφοράς για την Πρόληψη της Κακοποίησης και Παραμέλησης Ηλικιωμένων (EuROPEAN)», *Ευρωπαϊκό πλαίσιο αναφοράς για την πρόληψη της κακοποίησης και παραμέλησης των ηλικιωμένων. Ιστορικό, Βέλτιστες Πρακτικές και Προτάσεις*, 2009 – 2011, σελ. 7, διαθέσιμο σε: <http://lifelinehellas.gr/wp-content/uploads/2014/03/%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%9C%CE%95%CE%9B%CE%97%CE%A3%CE%97-%CE%97%CE%9B%CE%99%CE%9A%CE%99%CE%A9%CE%9C%CE%95%CE%9D%CE%A9%CE%9D.pdf>.

B. Κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα

Δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση και ασφάλεια και δικαίωμα στην εργασία

Υπό το φως της αρχής της γενικής ευθύνης του Κράτους σε βιώσιμη χρηματοδότηση και διαχείριση του συστήματος κοινωνικής ασφάλειας και την εξασφάλιση ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης κατά τα οριζόμενα στη Σύμβαση της ΔΣΕ 102, η ΕΕΔΑ εφιστά την προσοχή της Πολιτείας κατ'ελάχιστον στα ακόλουθα σημεία:

- Στη διασφάλιση μιας υγιούς οικονομικά και θεσμικά αρχιτεκτονικής για το σύστημα κοινωνικής ασφάλειας και λήψης όλων των αναγκαίων προς το σκοπό αυτό μέτρων. Στο πλαίσιο και των αντίστοιχων συστάσεων της ΔΟΕ, αυτά θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν τη διατήρηση της οικονομικής ισορροπίας, τη διασφάλιση της αποτελεσματικής είσπραξης των εισφορών και των φόρων, λαμβάνοντας υπόψη την οικονομική κατάσταση της χώρας και των προστατευόμενων προσώπων, την εκπόνηση αναλογιστικών και οικονομικών μελετών ώστε να αξιολογούνται οι επιδράσεις των μεταρρυθμίσεων στις παροχές, στις εισφορές ή στη φορολόγηση, στη διασφάλιση των παροχών που προβλέπει η ΔΣΕ 102 και την αποφυγή επιβάρυνσης των προσώπων με μειωμένους πόρους¹⁴⁰.
- Στην υιοθέτηση προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής και αξιολόγησης και του κοινωνικού αντίκτυπου αυτών κατά τρόπο ώστε να επιλέγονται οι πλέον κατάλληλες μεταρρυθμιστικές οδοί και να μην πλήττονται δυσανάλογα ορισμένες κατηγορίες εισοδημάτων και ηλικίας¹⁴¹, όπως οι ηλικιωμένοι συνταξιούχοι.
- Στην κύρωση από την Ελλάδα της ΔΣΕ 128 περί προστασίας Αναπηρίας, Γήρατος και Επιζώντων.
- Στο σεβασμό του δικαιώματος των ηλικιωμένων ατόμων στην αξιοπρεπή εργασία υπό το φως και της διαγενεακής αλληλεγγύης.

Δικαίωμα στην υγεία και τη φροντίδα

Αναγνωρίζοντας ότι η υγεία και η μακροχρόνια φροντίδα, συμπεριλαμβανόμενης της πρόληψης και της έγκαιρης παρέμβασης, πρέπει να μη θεωρούνται κόστος αλλά επένδυση που θα ωφελήσει όλες τις ηλικιακές ομάδες, η ΕΕΔΑ συστήνει:

---

¹⁴⁰ ILO, *Third item on the agenda: Information and reports on the application of Conventions and Recommendations, Report of the Committee on the Application of Standards*, Provisional Record, 103rd Session, Geneva, May-June 2014, διαθέσιμο σε: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_246782.pdf, σελ. 86.

¹⁴¹ ILO, *Application of International Labour Standards 2014 (I)*, *Report of the Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations*, International Labour Conference, 103rd Session, 2014, *op. cit.*

- Την προστασία του δικαιώματος στην υγεία, ώστε να διασφαλίζεται, χωρίς διάκριση, σε όλους τους ηλικιωμένους η πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας ακόμα κι όταν αυτές παρέχονται από τρίτα μέρη. Η προστασία της υγείας των ηλικιωμένων οφείλει, δε, να συνδυάζει αγωγή για πρόληψη, θεραπεία και αποκατάσταση¹⁴².
- Τη συνεκτική οριζόντια δικτύωση των υπηρεσιών υγείας και πρόνοιας ώστε να επιτυγχάνεται η αποτελεσματική συνεργασία αυτών¹⁴³.
- Τη διασφάλιση επαρκούς εκπαίδευσης τόσο των επαγγελματιών της υγείας και πρόνοιας όσο και των ανεπίσημων φορέων φροντίδας των ηλικιωμένων ατόμων.
- Την υιοθέτηση νέων και την ενίσχυση των ήδη υπάρχοντων προγραμμάτων (όπως π.χ. το Πρόγραμμα «Βοήθεια στο σπίτι») για την φροντίδα των ηλικιωμένων ατόμων στην κοινότητα, ώστε να δύνανται να διαμένουν εντός της οικίας τους για όσο το επιθυμούν. Η ανάπτυξη των δράσεων για τη φροντίδα των ηλικιωμένων πρέπει να διέπεται από σταθερότητα και να εξασφαλίζει συνέχεια και συνοχή τόσο στο πλαίσιο των παρεχόμενων υπηρεσιών όσο και στη διασφάλιση του εργατικού δυναμικού. Εξίσου πρέπει να λαμβάνει υπόψη την ενίσχυση των οικογενειών που φροντίζουν ηλικιωμένα άτομα.
- Τη διασφάλιση, για τα ηλικιωμένα άτομα που δεν επιθυμούν να διαμένουν στην οικία τους ή να λαμβάνουν υπηρεσίες φροντίδας σε αυτήν, της πρόσβασης τους σε ιδρυματική φροντίδα. Η ΕΕΔΑ συστήνει επίσης τη διασφάλιση της ανεξαρτησίας της εποπτείας των οίκων ευγηρίας ώστε να επιτυγχάνεται ο σεβασμός του συνόλου των δικαιωμάτων των ηλικιωμένων που διαβιούν εντός αυτών, καθώς επίσης και την ενθάρρυνση της ανάπτυξης της ιδρυματικής φροντίδας σε μικρές μονάδες κατά τα πρότυπα της φροντίδας εντός κοινότητας.
- Την αποτελεσματική λειτουργία ενός συστήματος παροχής παρηγορητικής φροντίδας (*palliative care*) κατά τα οριζόμενα και από το Συμβούλιο της Ευρώπης στην σχετική Σύστασή του¹⁴⁴.

¹⁴² ΟΗΕ, Επιτροπή ΔΣΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο αρ. 14 για το δικαίωμα στο υψηλότερο δυνατό επίπεδο υγείας, παρ. 25 και ΟΗΕ, Επιτροπή ΔΣΟΚΜΔ, Γενικό Σχόλιο αρ. 6, *Τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα των ηλικιωμένων προσώπων*, παρ. 34 και 35.

¹⁴³ Η ΕΕΔΑ είχε τονίσει το σημείο αυτό και στην πρόσφατη απόφασή της για την προστασία της παιδικής ηλικίας: ΕΕΔΑ, «Συστάσεις της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) για την Προστασία της Παιδικής Ηλικίας, Υγεία και Πρόνοια», 8.5.2014, διαθέσιμη σε: http://www.nchr.gr/images/pdf/apofaseis/paidia/apofasi_mhxanismoι_prostasias_paidikis_hlikias.pdf. Βλ και Συμβούλιο της Ευρώπης, Επιτροπή Υπουργών, *Σύσταση CM/REC (2014) 2 προς τα κράτη-μέλη σχετικά με την προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ηλικιωμένων ατόμων*, *op. cit.*, παρ. 31.

¹⁴⁴ Συμβούλιο της Ευρώπης, *Recommendation Rec(2003)24 of the Committee of Ministers to member states on the organisation of palliative care*.

- Τον ορισμό ανεξάρτητου μηχανισμού ελέγχου, σε ό,τι ειδικά αφορά τα ηλικιωμένα άτομα με αναπηρίες, για την προώθηση, διασφάλιση και εποπτεία της εφαρμογής Σύμβασης του ΟΗΕ για τα δικαιώματα των ατόμων με Αναπηρία κατά τα προβλεπόμενα στο άρθρο 33 παρ. 2 της Σύμβασης αυτής.

Γ. Ισότητα και μη διάκριση

Έχοντας διαπιστώσει την ανάγκη καταπολέμησης του αποκλεισμού και των κοινωνικών διακρίσεων και με γνώμονα την ανάγκη προώθησης κοινωνικής δικαιοσύνης και προστασίας, ισότητας και αλληλεγγύης, η ΕΕΛΑ κρίνει αναγκαίο να επιμείνει στα ακόλουθα:

- Ενίσχυση του νομοθετικού πλαισίου και λήψη μέτρων για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω ηλικίας. Η καταπολέμηση των διακρίσεων στη βάση της ηλικίας να γίνει διατομεακή και να αφορά τόσο τις άμεσες όσο και τις έμμεσες καθώς και τις πολλαπλές.
- Συλλογή από τις αρμόδιες Αρχές επαρκών στατιστικών στοιχείων και δεδομένων ικανών να αξιολογήσουν τις διακρίσεις λόγω ηλικίας. Ιδίως σε ό,τι αφορά τις έμμεσες διακρίσεις, τα στατιστικά στοιχεία αποτελούν βασικό πυλώνα για την αποτύπωσή τους.
- Καταπολέμηση των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων κατά των ηλικιωμένων ατόμων που οδηγούν σε διακρίσεις σε βάρος τους (*ageism*).

Δ. Η αναγκαιότητα μίας Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ηλικιωμένων

Τόσο σε ακαδημαϊκό επίπεδο¹⁴⁵, όσο και στα πλαίσια του ΟΗΕ¹⁴⁶, έντονες είναι οι συζητήσεις για την αναγκαιότητα υιοθέτησης μίας διεθνούς σύμβασης για τα δικαιώματα των ηλικιωμένων. Παρά τις αντιρρήσεις της ως άνω προοπτικής¹⁴⁷, η

---

¹⁴⁵ I. Doron και I. Apter, "The Debate Around the Need for an International Convention on the Rights of Older Persons", *The Gerontologist*, 2010, σελ. 586-593, Fr. Mégret, "Human Rights of Older persons: a growing challenge", *op.cit.*, σελ. 37 επ., P. Hert και M. Eugenio, "Specific Human Rights for Older Persons", *EHRLR*, 2011, σελ. 400-404, D. Rodriguez-Pinzon και C. Martin, "The international human rights status of elderly persons", *American University International Law Review*, 2003, σελ. 915-1008, K. Tang και J. Lee, "Global social justice for older people: The case for an international convention on the rights of older people", *British Journal of Social Work*, 2006, σελ. 1135-1150.

¹⁴⁶ Βλ. ιδίως Human Rights Council, Advisory Committee, *The Necessity of a Human Rights Approach and Effective United Nations Mechanism for the Human Rights of the Older Person*, A/HRC/AC/4/CRP.1, 2010 και UN Expert Group, *The report of the Expert Group Meeting Rights of older persons*. Bonn, Germany: UN, 2009, διαθέσιμο σε: <http://www.un.org/esa/socdev/ageing/documents/egm/bonn09/report.pdf>.

¹⁴⁷ Οι πολέμιοι της προοπτικής της υιοθέτησης μιας διεθνούς σύμβασης για τα δικαιώματα των ηλικιωμένων ατόμων προβάλλουν σειρά επιχειρημάτων, εστιάζοντας τόσο στην απουσία

ΕΕΔΑ ενθαρρύνει τη συμβολή της Ελλάδας στην υιοθέτηση ενός δεσμευτικού διεθνούς κειμένου για τα δικαιώματα των ηλικιωμένων στη βάση των εξής σκέψεων:

α) Παρά την ύπαρξη ενός πλούσιου πλαισίου soft law, είναι αναγκαία η θεσμοθέτηση ενός δεσμευτικού για τα Κράτη νομικού πλαισίου που θα δημιουργεί σε αυτά και θετικές υποχρεώσεις.

β) Η υιοθέτηση μίας Διεθνούς Σύμβασης θα συμβάλει στο να καθίστανται ορατά τα προβλήματα σεβασμού των δικαιωμάτων των ηλικιωμένων, τα οποία συχνά υποτιμώνται στο πλαίσιο της εφαρμογής του διεθνούς δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

γ) Η υιοθέτηση της Σύμβασης θα ενθαρρύνει την αποτελεσματική και συστηματική παρακολούθηση της εφαρμογής των δικαιωμάτων των ηλικιωμένων από τους αρμόδιους διεθνείς και εθνικούς φορείς, αλλά και από τις ΜΚΟ.

δ) Σε συμβολικό επίσης επίπεδο η υιοθέτηση μίας τέτοιας Σύμβασης στέλνει το μήνυμα της μέριμνας για τα δικαιώματα των ηλικιωμένων, βάλλοντας κατά των στερεοτύπων που συνοδεύουν τους ηλικιωμένους (*ageism*).

ε) Σημαντική θα είναι και η συμβολή της Σύμβασης στην ευαισθητοποίηση της παγκόσμια κοινής γνώμης σε θέματα προστασίας των δικαιωμάτων των ηλικιωμένων και στην εκπαίδευση στα συναφή θέματα.

Στο πλαίσιο αυτό, η ΕΕΔΑ συστήνει στην ελληνική Πολιτεία:

- Τη στήριξη σε διπλωματικό επίπεδο της υιοθέτησης μίας Διεθνούς Σύμβασης για τα δικαιώματα των Ηλικιωμένων, καθώς και την δημιουργία μηχανισμού τόσο για την παρακολούθηση της εφαρμογής της όσο και για την εξέταση ατομικών προσφυγών. Άξονας του διεθνούς αυτού κειμένου πρέπει να είναι η ρητορική των δικαιωμάτων του ανθρώπου και όχι των αναγκών των ηλικιωμένων, ώστε να

αναγκαιότητας για ένα τέτοιο διεθνές κείμενο όσο και στην αρνητική επίδραση που μπορεί αυτό να έχει για τα δικαιώματα των ηλικιωμένων. Ορισμένα από αυτά τα επιχειρήματα αφορούν τα εξής σημεία: α) Στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης των δικαιωμάτων κάθε ομάδας, δεν υπάρχει λόγος για ειδική προστασία των δικαιωμάτων των ηλικιωμένων, β) Η δημιουργία μίας διεθνούς σύμβασης συνεπάγεται πολιτικούς συμβιβασμούς, με αποτέλεσμα ανά σημεία να παρατηρηθούν οπισθοδρομήσεις, γ) Μία νέα σύμβαση δεν απαντά στο πρόβλημα του ελλιπούς σεβασμού των δικαιωμάτων των ηλικιωμένων, ιδίως λαμβανομένων υπόψη των ήδη υπάρχουσών αδυναμιών των μηχανισμών παρακολούθησης της εφαρμογής άλλων διεθνών συμβάσεων και δ) Το ήδη ισχύον soft law για τα δικαιώματα των ηλικιωμένων είναι αρκετά εκτενές και συνεκτικό ώστε να επαρκεί για την προστασία των δικαιωμάτων των ηλικιωμένων και τη συμπλήρωση του υφιστάμενου διεθνούς δικαίου για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Οι προσπάθειες και οι πόροι της διεθνούς κοινότητας πρέπει να εστιάσουν στην εφαρμογή αυτού του soft law (πχ του Σχεδίου Δράσης της Μαδρίτης)

αποφεύγεται η διαιώνιση στερεοτύπων που θέλουν τους ηλικιωμένους αδύναμους και εξαρτημένους

- Την εξασφάλιση της συμμετοχής των ίδιων των ηλικιωμένων, δια και των αντιπροσωπευτικών τους οργανώσεων, στη διαδικασία δημιουργίας ενός δεσμευτικού διεθνούς κειμένου.

Ήδη, όμως, και πριν από την υιοθέτηση μίας Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ηλικιωμένων, η ΕΕΔΑ συστήνει στην Πολιτεία:

- Τη συμπερίληψη πληροφοριών για την προστασία των δικαιωμάτων των ηλικιωμένων στην Ελλάδα στις εκθέσεις που αποστέλλει προς τα διεθνή όργανα που παρακολουθούν την εφαρμογή των Συμβάσεων του ΟΗΕ για τα δικαιώματα του ανθρώπου και προς το Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στο πλαίσιο του UPR. Το ίδιο συστήνεται να πράττει και σε ευρωπαϊκό επίπεδο.
- Τη διασφάλιση της ουσιαστικής προστασίας των δικαιωμάτων των ηλικιωμένων δια των ευρωπαϊκών και διεθνών μηχανισμών προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου (*mainstreaming the rights of older persons*).
- Την υποστήριξη του έργου της Ανεξάρτητης Εμπειρογνώμονα του ΟΗΕ για τα δικαιώματα των Ηλικιωμένων.